פני משה על תלמוד ירושלמי תענית

רבי משה מרגלית

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פני משה על תלמוד ירושלמי תענית

רבי משה מרגלית

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פני-משה-על-תלמוד-ירושלמי-תענית/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161024 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה א 4
הלכה ב 11
הלכה ג 12
הלכה ד 15
הלכה ה 16
הלכה ו 17
הלכה ז 18
הלכה ח 19
פרק ב 20
הלכה א 20
הלכה ב 23
הלכה ג 26
הלכה ד 26
הלכה ה 27
הלכה ו 27
הלכה ז 27
הלכה ח 28
הלכה ט 28
הלכה י 28
הלכה יא 29
הלכה יב 30
הלכה יג 32
הלכה יד 33
פרק ג 34
הלכה א 34
הלכה ב 36
הלכה ג 37
הלכה ד 37
הלכה ה 38
הלכה ו 39
הלכה ז 39
הלכה ח 40
הלכה ט 40
הלכה י 42
הלכה יא 42
פרק ד 43
הלכה א 43
הלכה ב 49
הלכה ג 51
הלכה ד 54
הלכה ה 55
הלכה ו 59
הלכה ז 61

פרק א

הלכה א

מתני' **מאימתי מזכירין גבורות גשמים**. לפי שהגשמים אחת מגבורותיו של הקב"ה דכתיב עושה גדולות ואין חקר הנותן מטר על פני הארץ ואתיא חקר חקר דכתיב בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו וכתיב התם בברייתו של עולם מכין הרים בכחו נאזר בגבורה משום הכי קרי להו גבורות גשמים:

רבי אליעזר אומר מיום טוב הראשון של חג. דמלולב קא גמר לה שבא לרצות על המים ומתחילין ליטלו מי"ט הראשון של חג הילכך בתפלת שחרית בי"ט הראשון של חג מזכירין גבורות גשמים אבל מאורתא לא מתחילין כשם שאין מתחילין ליטול את הלולב בלילה:

ר' יהושע אמר. מי"ט הראשון אין מתחילין אלא מי"ט האחרון של חג הוא דמתחילין כדאמר ליה לר"א הואיל ואין הגשמים סימן ברכה בחג א"כ למה הוא מזכיר כל שבעה ימי החג שהסוכה נוהגת בהן וכדאמרי' בפ"ב דסוכה ירדו גשמים וכו' משל לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו על פניו כלו' אי איפשי בשימושך:

א"ל ר"א אף הוא אינו אומר וכו'. לא אמרתי לשאול על הגשמים כל ימי החג אלא שיהא מספר ואומר שבחו של הקב"ה שהוא משיב הרוח ומוריד הגשם בעונתו בשעה שהוא צריך לעולם. א"ל א"כ. דמשיב הרוח ומוריד הגשם בעונתו משמע:

לעולם יהא מזכיר. ואפי' בקיץ ואין הלכה לא כר"א ולא כר' יהושע דמשמע מיד בי"ט האחרון הוא מזכיר אלא הלכה כר' יהודה במתני' דלקמן דהאחרון בתפלת מוסף הוא דמזכיר והראשון אינו מזכיר:

גמ' **טעמיה דר"א וכו' לפיכך הן באין פרקליטין**. מליצים על המים ועל כך הן באין בחג שנידונין על המים. וא"כ ראוי להזכיר מעת התחלת נטילתן:

דבר אחר בשעה שהעבד משמש את רבו וכו'. והלכך שעת נטולתן שעובד לרבו בהן מבקש פרס שלו מרבו ולהאי טעמא לא צריך לזה שבאין הן פרקליטין למים:

א"ל ר' יהושע וכו' ורוח רבו נוחה הימנו. אז הוא תובע פרנסתו ממנו אבל כאן מכיון שהגשמים אינו סימן ברכה בחג ומראין שאין רוח רבו נוחה הימנו אינו בדין שיהא מזכיר:

דבר אחר. בנוהג שבעולם שאין העבד תובע פרס שלו אלא סמוך לפרסו כלומר אחר שהשלים עבודתו ומגיע לו פרס שלו ולא בהתחלת עבודתו הלכך בדין הוא שלא יהא מזכיר אלא ביום טוב האחרון אחר שהושלמה העבודה בנטילתן:

תני. בברייתא חדא רבי אליעזר אומר וכו'. וקאמר הש"ס על דעתיה דהדין בתרייה להאי ברייתא אחריתא ניחא אליבא דר"א דהוא דעתי' דר' אליעזר קדמייתא הא דאמרן דטעמיה ע"י שארבעת מינין הללו וכו' ולפיכך קאמר מיום טוב הראשון של חג שזהו משעת נטילת לולב והיא דעתיה בהאי ברייתא אחרייתא אלא אליבא דרבי יהושע קשיא מחלפא שיטתי' דתמן במתני' הוא אומר מיום טוב האחרון והכא הוא אומר משעת הניחו של לולב וזהו בשביעי בשחרית אחר התפלה:

שכל היום כשר ללולב. ואם לא נטל שחרית יטול בין הערבים וא"כ שעת הנחתו סמוך לחשיכה של יום טוב האחרון:

ויזכיר מבערב. של יום טוב האחרון בתפלת ערבית:

לית כל עמא תמן. בבית הכנסת ואם יתחילו מבערב אין הכל יודעין ויהיה זה מזכיר וזה אינו מזכיר והרי זה כאגודות אגודות:

ויזכיר בשחרית. של י"ט האחרון שכל הציבור בבית הכנסת הם:

אף הוא סבור וכו'. כלומר אף זה שלא היה בבהכ"נ אתמול מבערב יטעה ויהא סבור שמא כבר הזכירו מבערב והוא הוי מדכר וכלומר שהיה לו ג"כ להזכיר אלא שלא ידע ובשנה האחרת יבא להזכיר מבערב אבל עכשיו מכיון דהוא חמי לון שאין מזכירין בשחרית ומזכירין הן באחריתא במוסף אף הוא יודע שלא הזכירו מבערב:

א"ל ר' חייה בר מרייא לרבי מנא אוף הכין הוה ר' יונה אבוך הוה בה. מקשה ומתרץ כך:

אסור ליחיד. להתחיל להזכיר עד שיודע שהתחיל להזכיר השליח ציבור:

ר' סימון וכו' בשליח ציבור הדבר תלוי. בתמיה וכי בש"צ הוא תלוי אם כן במקום שאין כאן ש"צ לא יזכיר אלא אף היחיד אם רצה להזכיר מזכיר:

מה ופליג. אם ר' סימון בשם ריב"ל פליג אהא דקאמרת בשם ר' פדת אסור להזכיר וכו' ולדידיה מותר היחיד להזכיר לעולם קודם שישמע שהש"ץ הזכיר:

א"ל. ר' חגיי לא פליג אלא דא דאת אמר כמתמיה וכי בש"צ הדבר תלוי וס"ל יחיד אם רצה להזכיר מזכיר היינו בטל שמתחילין בי"ט הראשון של פסח ומפני שהטל אם רצה להזכיר מזכיר הוא לעולם. ודא דאת אמר בשם ר' פדת אסור ליחיד להזכיר וכו' היינו בגשם שאין להזכירו בימות הקיץ ועד שלא ישמע שהגיע הזמן שהש"צ התחיל להזכיר לא יזכיר:

קמון בצלותא. עמדו הצבור להתפלל תפלה זו שמזכירין בה הרי זו כמו שכבר [הזכיר] הש"צ ואף היחיד מזכיר:

כשם שתחיית המתים חיים לעולם וכו'. גרסי' להא לעיל בפ"ה דברכות בהלכה ב' על המתני' מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים וזהו הטעם שקבעו להזכיר גבורות גשמים בברכה זו וכל הסוגיא שם עד ואלו צרכיו הם:

שמע לה מן הדא. כלומר מן הכתוב הזה שמעינן שהוקשו זה לזה דכתיב יחיינו מיומים וגו' וכתיב בתריה ונדעה נרדפה לדעת את ה' וגו' ויבא כגשם לנו:

בין על הטל ובין על המטר נשמע לו. ושניהם נעצרו:

ואחרינא אמר על המטר וכו' מן הדין קרייא. הוא למד דכתיב לך הראה אל אחאב ואתנה מטר ואלו טל לא כתיב ש"מ לא נעצר הטל:

מאן דאמר בין על הטל וכו'. א"כ איכן הותר נדרו של טל דהא לא אמר הקב"ה אלא ואתנה מטר:

אדרעי'. שם מקומו:

סברין. אנן מימר שלא היה צריך לומר לו גם להטל מפני שהנדר שהותר מקצתו הותר כולי וכיון שהותר למטר הותר נמי לטל:

אית דבעי מימר. במעשה בנה של צרפית הותר הנדר של טל כדדריש ואזיל:

ויאמר ה' אלהי וגו' תשב נא נפש הילד הזה על קרבו וכתיב בתריה וישמע ה' בקול אליהו ותשב נפש הילד וגו' ורישיה דהאי קרא מיותר הוא דלא הוה ליה למיכתב אלא ותשב נפש הילד וממילא שמע ה' בקולו אלא ללמדנו הוא בא שהיה שם עוד איזה דבר שדבר עמו שמע בקולו ואח"כ ותשב נפש הילד. וכדדריש ר' יהודה בן פזי משל דאליהו למה הדבר דומה לאחד שגנב וכו':

עם כשהוא יוצא נפצע בנו וכו'. לאו דוקא מיד אלא כשיוצא והולך ולימים נפצע בנו ודומה לנמשל שלא היה מעשה זו מיד אחר שנשבע אליהו אי ה' אם יהיה טל ומטר כי אם לפי דברי:

לך והתר נדרו של טל וכו'. כלומר ללמדו הוא בא שהטל חיים הוא לעולם שמעינן מיהת שאז הוצרך אליהו להתיר נדרו של טל והיינו דכתיב וישמע ה' בקול אליהו זהו להתיר נדרו ואח"כ ותשב נפש הילד:

וארעא תפקידה תפליט. לפרש וארץ רפאים אלו הן המתים שהן קרוים רפאים ומופקדים הם בארץ ילדיתיך. מבטיח אני לך שיהא הטל לעולם לילדותיך:

וכתיב בתריה נשבע ה' וגו'. הכי גריס לה בברכות שם:

בדייתיקי נתתיו לאברהם. במתנה נתתיו לו ויתן לך האלהים מטל השמים. הכי גריס לה בברכות. כלומר דלישנא דקרא מדייק ליה מה דפתח ואמר ויתן לך יתן לך מיבעי ליה

אלא דה"ק האלהים יסכים לברכתי ויאמר מה שבדייתיקי כמו בצוואה שהיא מקוימת ונתתי לאברהם שיהא לבניו אחריו' ועכשיו אותו הדבר במתנה נתתיו לו ליעקב וזהו ויתן לך האלהים וכלומר מה שכבר נתן לאברהם בדייתיקי ויתן לך האלהים לך דייקא ומהו זה מטל השמים:

אשר לא יקוה לאיש. כמו הטל מאת ה' הוא וא"צ לזכות איש אחר כך והיה שארית יעקב בקרב עמים רבים:

היה עומד בגשם. בימות הגשמים שמזכירין גשם והזכיר של טל שאמר משיב הרוח ומוריד הטל אין מחזירין אותו ולקמן מפרש לה:

בטל. היה עומד בימות הקיץ שמזכירין טל ולא הזכירו והזכיר של גשם מחזירין אותו:

והא תני. בברייתא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר לעולם ואם רצה להזכיר מזכיר ואמאי קאמרת שמפני שלא הזכיר טל מחזירין אותו:

לא דמי ההוא דמיקל להוא דלא מצלי ולא מיקל. כלומר לא כדקס"ד דמשום שלא הזכיר טל מחזירין אותו לא היא אלא דטעמא הוי מפני שהזכיר של גשם שלא בזמנו והוא סימן קללה ואם לא היה אומר לא טל ולא גשם ודאי אין מחזירין אותו דלא דמי להאי דמקלל ומזכיר הדבר שלא בעונתו לזה שאינו מתפלל ומזכיר כלום דלא מקלל מידי והלכך אם לא הזכיר כלל בימות הקיץ אין מחזירין אותו דלא חייבו חכמים להזכיר בטל וברוחות אבל אם הזכיר גשם מחזירין אותו:

בגשם וכו'. השתא פריך אריש דקאמר אם בימות הגשמים הזכיר של טל ולא הזכיר גשם אין מחזירין אותו:

והא תני. בתוספתא דברכות פ"ג שאם לא שאל בברכת השנים או שלא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו אלמא דשאלה והזכרה מעכבין הן:

כהוא דלא אדכר לא טל ולא מטר. התם מיירי שלא הזכיר כלל לא טל ולא גשם והלכך מחזירין אותו אבל הכא מכיון שהזכיר טל אע"פ שלא הזכיר גשם אין מחזירין אותו:

לא שאל וכו' ודכוותיה. בעיא היא אי נימא דכוותה נמי בהזכרה שאם לא הזכיר גשם בתחיית המתים שאומרה בשומע תפלה. וקאמר הש"ס מאי תיבעי לך קל וחומר הוא:

מה אם שאלה שהיא מדוחק. כלימר הרי שאלה שהיא בקשה על הצורך והדוחק שהזמן צריך לגשמים ולפיכך תקנוה בברכת הפרנסה ואפ"ה אם לא אמרה במקום שתקנוה מהני לאומרה בשומע תפלה וא"צ להחזירו:

אזכרה שהוא מריוח שאינה אלא דרך שבח למקום שמוריד הגשם בזמנו ואינה בקשה על הצורך והדוחק לכ"ש דמהני אם אומרה בשומע תפלה:

והא תני. הא דלעיל לא שאל וכו שמחזירין אותו וקס"ד דכשלא הזכירן במקום שתיקנו אותן צריך לחזור. ומשני ר' אבא מרי דבשלא נזכר לאמרן בשומע תפלה קאמר שמחזירין אותו ייבא. אתיא הא כהאי דאמר ר' שמעון בר בא וכו'. בברכות שם לקמן בהלכה ג' בר"ח שאם לא הזכיר מעין המאורע אם עקר את רגליו וכו' ואם לאו חוזר לעבודה כלומר חוזר לשומע תפלה ואומרה ואח"כ לעבודה וכא נמי אם עקר וכו':

בנינוה היו צריכין למיעבד תענית על הגשמים והיה הזמן אחר הפסח ובאו ושאלו לרבי היאך יתנהגו ואמר להן לכו ועשו התענית ובלבד שלא תשנו מטביעה של התפלה בענין השאלה:

היכן הוא אומרה. ובאיזה מקום יקבע השאלה ומפני שרבי אמר להם סתם ובלבד וכו' ונסתפקו בדבר והיה ר' ירמיה סבר מימר אומרה בשומע תפלה דהואיל והזמן אינו לשאלת גשמים עכשיו אלא שהם צריכין לכך הלכך הוו להו כיחיד:

א"ל ר' יוסי לא כן וכו'. כלומר שהקשה לו וכי לא כן אמר ר"ז וכו' לעיל דבדיעבד אם לא אמר במקומן מהני הוא שיחזור ויאמר בשומע תפלה אבל לכתחלה לא והרי אמר להן רבי ובלבד שלא תשנו ממטבע של תפלה והיכי קאמר שלכתחלה יאמרו בשומע תפלה:

על דעתיה דר' יוסי היכן הוא אומרה. דודאי בברכת השנים כמו שנוהגין בזמן גשמים לא אמר להן רבי שיאמרו עכשיו אחר הפסח ואם לא יאמרו בשומע תפלה היכן יאמרו:

בשש שהוא מוסיף. באלו שש ברכות שמוסיפין בתעניות יכללו שם גם לשאלת גשמים:

עד כדון צבור שיש לו שש. עד כאן בצבור שהם נוהגין באלו שש ברכות אבל יחיד שמתפלל בפ"ע בזמן התעניות לא תקנו לו שש ברכות אלו היכן הוא אומרה באותו הזמן לשאלת גשמים וקאמר ר' חיננא לא כן אמר ר"ז וכו' בפ"ד דברכות בהל' ד' יחיד תובע צרכיו בשומע תפלה ואלו נמי צרכיו הם ואפי' לר' יוסי שהקשה לר' ירמיה על שאמר יאמרו בשומע תפלה היינו לצבור דוקא הוא דאמר אבל יחיד הואיל וצרכיו הן יאמר בשומע תפלה:

תני. בברייתא:

נתפלל בימות החמה או בימות הגשמים ואינו יודע מה הזכיר אם הזכיר גשם או לא:

כל שלשים יום. הראשונים חזקה מה שהוא למוד ורגיל הזכיר וא"כ בימות החמה צריך הוא לחזור ולא יזכיר גשם וכן בימות הגשמי' במקום שאין מזכירין טל בימות החמה א"כ חזקה שלא הזכיר כלל לא טל ולא גשם וצריך לחזור ולהזכיר גשם:

מכאן ואילך. לאחר שלשים יום חזקה מה שצורך לפי הזמן הוא הזכיר וא"צ לחזור:

שני ימים של גליות. דספק הוא אם היום שמיני הוא וצריך להזכיר גשם או שמא שביעי הוא או יו"ט הראשון של פסח ספק אם היום יו"ט וצריך להפסיק ושלא להזכיר:
מזכיר שחרית. בשחרית אינו מזכיר טל אלא מזכיר גשם ואינו מזכיר במוסף גשם דשמא יו"ט הוא וכן בשמיני של חג מזכיר הוא גשם דשמא י"ט הוא וצריך להתחיל להזכיר גשם:
מנחה בשחרית וערבית במוסף. כלומר ובמנחה הוא חוזר ונוהג כמו בשחרית וביו"ט הראשון של פסח אינו מזכיר טל אלא גשם ובשמיני של חג אינו מזכיר גשם כמו בשחרית וערבית:
לערב יו"ט הראשון הוא נוהג כמו במוסף בין בפסח ובין בשמיני של חג דממ"נ הוא:
בגולה לא נהגו כן. לענין השאלה כדתנן במתני' וכן לענין הזכרה. למ"ד לקמן בהלכה ב' מקום שמזכירין שואלין. אלא עד ששים יום בתקופה של תשרי מתחילין לשאול:
ותני כן. בברייתא. וכצ"ל בד"א בארץ ישראל אבל בחוצה לארץ הכל לפי הזמן הכל לכי המאורע ובספרי הדפוס נתחלף בטעות:
הדא דאת אמר בגשם. צריך ליזהר שלא יזכיר שלא בעונתו לפי שהוא סימן קללה אבל בטל אם רצה להזכיר כל ימות השנה מזכיר לפי שהוא לעולם סימן ברכה. אמר ר' יהושע וכו' בעונתו. לפי שבעונתן הן חביבין וכמו בתחיית המתים מזכירין כל ימות השנה ואינה אלא בעונתה כך מזכירין גשמים אף בכל השנה לר"א ואינן אלא בעונתן:
ותמיה אני היך רבנן מדמיי וכו'. והיא ר"א:
דלא דמייא דבעי בר נש ייחון מיתייא כל אימת וכולי יומא זמניה הוא אבל לא בעיא בר נש ייחות מיטרא כל אימת. שהרי משיצא ניסן סי' קללה הוא כדתנן סוף פרקין:
אמרו לו א"כ לעולם יהא מזכיר. ופריך הש"ס מחלפה שיטתיה דרבי אליעזר וכו' דאיתפלגון וכו'. וה"פ דהרי לר"א דקאמר מזכירין הגשמים לעולם וטעמיה דאבעונתן קאי והוא כמספר שבחו של המקום ב"ה שמוריד הגשם בעונתו א"כ קשיא לסברא דידיה אמאי אנחנו מזכירין גאולה כל יום ואומרים גואל ישראל הא איהו הוא דקאמר שהגאולה היא תלויה בישראל לבדם ואם אין ישראל עושין תשובה אין נגאלין לעולם והשתא לדידי' לא שייך לומר גבי גאולה כמו בגבורת גשמים שמספר בשבחו של מקום הוא שהרי הדבר בישראל עצמם הוא תלוי וקשיא דר"א אדר"א וכן קשיא לר' יהושע דקאמר כמתמיה וכי אם יעמדו ישראל ולא יעשו תשובה אינן נגאלין לעולם חלילה אלא סוף סוף הקב"ה ירחם עלינו ויגאל אותנו וא"כ קשיא לסברא דידיה אמאי מהדר לר"א א"כ לעולם יהא מזכיר יזכיר ויזכיר דהא עכ"פ בעונתו מוריד הגשם הוא ושייך

שפיר שמספר בשבחו של מקום הוא כמו בברכת הגאולה לדידיה. ולא משני מידי להאי רומיא דדידהו אדידהו:

ולא בכסף תגאלו. דמשמע לא במעשים טובים ולא בתשובה:

מה עביד ליה ר"א. להאי קרא וקאמר תשובה וכלומר דר"א מפרש ולא בכסף אמעשים טובים בלחוד הוא דקאמר אבל תשובה עכ"פ צריך:

כמה דאת אמר צרור הכסף וגו'. ואצדיקים קאי שיש בהן מעשים טובים:

מה עביד לה ר"א. ומשני דנמי תשובה מיהת צריכה ובעתה פירושה בתשובה כמה דאת אמר ועתה ישראל וגו' ויראה היא התשובה:

כיון שא"ל ר' יהושע. לר"א המקרא הזה של דניאל וירם ימינו ושמאלו וגו' דאלמא יש קץ בדבר איסתלק ר"א ושתק:

מתוך חמשה דברים נגאלו ישראל ממצרים וכו'. כדדריש מקראי מתוך הקץ. שבא הדא דכתיב ויהי בימים הרבים ההם וגו' שבא הקץ:

ויזעקו. זהו מתוך צרה:

כדכתיב וישמע אלהים את נאקתם זהו מתוך צווחה. ויזכור אלהים את בריתו וגו' זהו מתוך זכות אבות וכו' וירא אלהים את בני ישראל זהו מתוך תשבה שראה תשובתם וידע אלהים:

מתוך הקץ וכו'. כלומר וכן לעתיד עתידים לגאול מתוך חמשה דברים הללו כדדריש ואזיל מקראי:

הוה איחטא בלישניה. שהיה רגיל לספר לשון הרע ובא לגבי ר' יוחנן להגיד לו תקנתו ולסדרו תשובה:

איזיל תהי בך. תתחרט על מעשיך שעשית ולהבא לך ולעי באורייתא ותנצל מלה"ר דכתיב מרפא לשון עץ חיים היא התורה:

משא דומה. ומצאו כתוב משא דומי כמו רומי:

אלי קורא מפני שעיר. מפני מעשה שעיר והוא אדום שעושין לי קורא לי:

אלי מאיכן נזדווג לי. לשמוע בקולי משעיר הוא אדום והוא רומי וכדקאמר רבי יהישע בן לוי אם יאמר לך אדם היכן הוא אלהיך היום בגלות אמור לו בכרך הגדול שברומי וכו' וכלומר שבכל מקום שגלו ישראל גלתה השכינה עמהן וכדתני רבי שמעון בן יוחי וכו':

שומר מה מליל. דריש לשון מילל:

אמרו לו וגם לילה. אתמהא אם יהיה לילה וחשך הגלות לכולם:

מה טעמא היום אם בקולו תשמעו. בכל יום ויום זמנו היא אם תשובו ובקולו תשמעו:

כי שבת היום לה' וגו' חד יום. ויתורא דהיום קא דריש דלא ה"ל למימר אלא כי שבת הוא אלא ללמד דבחד יומא דשבת תהיה לה' ואם היו משמרין כתיקנה מיד היה בן דוד בא:

בשובה ונייח. של השבת תתפרקון:

הלכה ב

מתני' **אין שואלין את הגשמים וכו'**. הא דפליגי ר"א ור' יהושע לעיל בהזכרה הוא דפליגי אבל בשאלה לומר ותן טל ומטר מודים הן שאין שואלין אלא סמוך לזמן גשמים בג' במרחשוון או בז' בו כדפליגי תנאי במתני' דלקמן:

העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג האחרון. זה שמתפלל תפלת מוסף מזכיר גשם והראשון המתפלל תפלת שחרית אינו מזכיר גשם אלא הטל במקום שמזכירין כל ימות הקיץ:

בי"ט הא' של פסח הראשון המתפלל תפלת שחרית מזכיר גשם והאחרון המתפלל תפלת מוסף אינו מזכיר גשם אלא טל והלכה כר' יהודה:

עד אימתי שואלין את הגשמים ר' יהודה אומר עד שיעבור הפסח. והא דקאמר לעיל האחרון בי"ט הא' של פסח אינו מזכיר גשם ואם שאין מזכירין מכ"ש שאין שואלין מסיק התם בגמרא תרי תנאי ואליבא דר' יהודה. והכא בגמרא נמי משני דברישא הוה אמר בשם גרמיה עד שיעבור הפסח והדר ביה בתינייתא וקאמר כר' יהודה ב"ב כדגרסינן להא ברישא דמתני':

גמ' **א"ר יוחנן הלכה כר' יודה שאמר משום ר' יודה בן בתירה**. זהו כר' יהודה דרישא דמתני' ושנינו בברייתא דמשום ר"י בן בתירה אמר הכי העובר לפני התיבה בי"ט האחרון של חג האחרון מזכיר:

טעמא דר' יודה. דהרישא דקאמר דהראשון אינו מזכיר:

כדי שיצאו המועדות בטל. מפני שהטל סימן יפה לעולם בין בימות החמה ובין בימות הגשמים ויש להזכירו במועדים לסימן יפה ולפיכך אין להזכיר גשם ולהפסיק מטל בשחרית של יו"ט האחרון כדי שיזכיר הטל היום האחרון של המועדות והלכך נמי בראשון מהמועדים והוא י"ט הראשון של פסח אין האחרון מזכיר גשם אלא טל ונמצא המועדות מתחילין ויוצאות בטל:

מחלפה שיטתיה דר' יודה תמן הוא אמר. ברישא דהמתני' העובר לפני התיבה וכו' ובי"ט הראשון של פסח וכו' האחרון אינו מזכיר:

והכא הוא אומר הכין. בתמיה דעד שיעבור הפסח שואלין ואם שואלין מכ"ש שמזכירין. ומשני חדא בשם גרמיה וכו':

ולא ידעין. אנחנו הי דא בשם גרמיה וכו' ופשיט לה מן מה דאמר רבי יוחנן וכו' ומפרש עלה טעמא דר' יודה כדי שיצאו המועדות בטל א"כ הדא אמרה קדמייתא וכו' כלומר בתחלה היה שונה בשם עצמו עד שיעבור הפסח ובתינייתא הדר ביה ושנה בשם ר"י בן בתירה כברישא דמתני'. ואם נפרש קדמייתא היא הרישא ותינייתא היא הסיפא א"כ צריך להחליף הגירסא קדמייתא בשם ר"י בן בתירה דעלה הוא דקאמר ר' יוחנן טעמא דר' יודה וכו' ותינייתא בשם גרמיה:

בעון קומוי. דר' יוחנן או דילמא נימר דכאן ברישא דהמתני' להזכיר הוא דקאמר ר' יודה וכאן בסיפא לשאלה:

אמר לון. ר' יוחנן הלכה מקום שמזכירין שואלין ואם פסק מלהזכיר ודאי אין שואלין:

ואמר עוד אנא היא צריכה לי. עדיין אני מסופק בדבר זה אם יש לחלק בין הזכרה לבין שאלה:

ובסופא. ולבסוף את מציית ליה. לשון לחן ודחק שלחצת אותו לומר לך האמת ואמר לא שנינו הלכה מקום שמזכירין שואלין וכן ר' חייה וכו'. ואמר הכי בהדיא משמיה דר' יוחנן:

בכנישתא דבולי. מקום הנקרא בולי. א"נ בולי לשון חשיבות הוא כמו שנמצא זה בכמה מקומות בש"ס והבהכ"נ שהחשובים נכנסים בו היה:

והא תנינן. במתני' דלקמן בג' במרחשוון שואלין את הגשמים והיכי אמרת במקום שמזכירים שואלין הא בג' במרחשון אין מזכירין:

בשעת המקדש שאני. דהוי עולי רגלים ואין מזכירין ושואלין עד ג' במרחשון שלא יטרדו בחזירתן מחמת הגשמים:

לפי שבעולם הזה וכו'. הובא זה לעיל בפ"ו דשקלים בהלכה ב' וע"ש. ומשום דמביא במתני' קרא ויורד לכם גשם וגו' מייתי לה כדדריש מיניה ר' יוסי שעשת התבואה בימי יואל לחמשה עשר יום:

הלכה ג

מתני' בג' במרחשון שואלין את הגשמים ומתחילין לומר ותן טל ומטר בברכת השנים:

רבן גמליאל אומר בשבעה בו. שהוא ברוב השנים ט"ו יום אחר החג:

כדי שיגיע אחרון שבא"י לנהר פרת. שהוא קצה הצפון של א"י ומאותן שעלו לרגל וחוזרין לבתיהם שלא יטרידום הגשמים והלכה כר"ג. וכל זה דוקא בא"י אבל בגולה אין שואלין עד ששים יום לתקופת תשרי וביום ששים מתחילין לשאול הגשמים:

גמ' **מתניתא דר"מ דתני**. בתוספתא פ"ק איזו היא רביעה ראשונה ר"מ אומר הבכירה בשלשה במרחשון והבינונית וכו' ר"י אומר הבכירה לשבעה והבינונית בשבעה עשר וכו'. וכן הוא בתוספתא:

ר' יוסי אומר וכו' והאפילה בשלשים יום. ובתוספתא גריס והאפילה בר"ח כסליו:

שכן מצינו וכו'. שאז היא האפילה ולפיכך מתחילין היחידים להתענות אם לא ירדו גשמים כדתנינן לקמן ולר' יוסי מר"ח כסליו הוא דמתחיל:

הכל מודים בי"ז שיש בו זמן רביעה. שהוא זמן כוכב כימה לשקוע ביום שבו וכו' כדאמרי' בר"ה:

ולמה לא אמר. הלכה כר"מ משום דאית תניי תני ומחליף דר"מ לר' יהודה ודר' יהודה לר"מ:

כמה גשמים ירדו וכו'. גרסינן להא לעיל בברכות פ' הרואה בהלכה ב':

בתחלה כדי רביעה. כלומר בזמן רביעה הראשונה כמו ששנינו לעיל אם ירדו כדי לרבע את הארץ מברכין ולקמן מפרש לה כמה הוא כדי רביעה:

ובסוף. ברביעה שניה:

ושלישית כדי שידיחו פני הקרקע. כצ"ל וכן הוא בברכות. כדי שיודחו פניה של הקרקע שהיא נמסית מן הגשמים וכמו שהודחו פניה הואי:

ובסוף כדי שתשרה המגופה. קס"ד שירדו כל כך כדי שתשרה המגופה של החבית והיינו דמתמה עלה ויש מגופה נשרית במי גשמים שיורדין על הארץ זה דבר שאי אפשר:

אלא רואין אותה כאילו היא שרויה. כלומר שיורדין כל כך עד שרואין את הארץ כאילו היא שרויה שיכולין לעשות ממנה מגופת חבית מבלי תוספת מים אחרים:

ולבסוף אפי' כל שהוא. דקסבר הואיל וירדו קצת גשמים ברביעה ראשונה הלכך ברביעה שניה אפי' בכל שהוא סגי:

להפסק תענית נאמרה. כל אלו השיעורין לא נאמרו אלא לענין הפסק תענית שאם היו מתענין על הגשמים וירדו להם כל כך כדאמרו בתחלה וכו' מפסיקין ולא מתענין:

לא מסתברא. אלא דלענין ברכה נאמרה אלו השיעורין והשיב לו הן. וחסר כאן:

ובברכות גרסי' דלר' חזקיה השיב דלענין הפסק תענית נאמרו וא"ל ר' חזקיה ולמה אמרת ליה לר' נחום הכין דלענין ברכה נאמרו והשיב לו דהוא נהוג בשיטת רביה כלומר בשיטת רבי שלי אמרתי כן לר' נחום ועל זה שאל ר' מנא זמנו רביה וא"ל ר' חזקיה ר'

זעירא הוא רבו וא"ל ר' מנא. אם כן הוא הלא אף אנן אמרין לעיל דר' יוסי בשם ר' זעירא אמר דלענין הפסק תענית נאמרה ולא כרב אדא בר אבימי משמיה:

שאת ממניען זו מזו. שאתה מונע טיפה אחת מטיפה אחרת שלא יהו נוגעין זו בזו כמה דאת אמר כי יגרע נטפי מים וגו' והוא לשון מניעה יגרעון כד"א ונגרע מערכך:

וכמה גשמים ירדו ויהא בהם כדי רביעה וכו'. תוספתא שם:

מלא כלי. אם הם ממלאין כלי המחזיק ג' טפחים:

בתחל'. ברביעה ראשונה:

שורשי תאנים רכים. הן מתחלחלין ובוקעין אפי' בקרקע קשה כצור:

א"כ מה יעשו שרשי חרוב ושקמה. שהן עמוקין הרבה בארך ומהיכן הן שותין:

לרגעים אשקנה. לרגע ורגע שתצטרך ולכל מין ומין כפי מה שהוא:

מלמד שאין הארץ שותה אלא לפי חיסומה. מסורסת הגי' בכאן. ובברכות גריס להא מקודם א"כ מה ועשו שרשי חרוב וכו'. כלומר לרשב"א דאמר שאין הארץ שותה אלא לפי חיסומה. והיינו שפתה מלמעלה בלבד ועלה קאמר א"כ מה יעשו וכו' והוא הגי' נכנה:

חיסומה. מלשון המשנה בפי"ו דכלים הסלין של עץ משיחסום ויקנב וכן הרבה במשנה והוא מענין לא תחסום שור:

תני. בתוספתא שם ריש הפרק והגי' מהופכת שם דרשב"ג לרבי ודרבי לרשב"ג:

אם היתה השנה חסירה. כלומר באותה השנה היה חודש תשרי חסר ולפי שבאותו הזמן היו מקדשין על פי הראיה ופעמים היה חסר ולא כסדר העיבור המסור בידינו שתשרי לעולם מלא הוא:

נותנין לה חסרונה. כלומר מחשבין הרביעה לפי חשבון של אותה שנה שתשרי חסר הוא ויהיה ט"ו יום אחר החג בח' במרחשוון ור"ג דמתני' שאומר לעולם ט"ו יום אחר החג הוא זמן רביעה ראשונה ושואלין את הגשמים:

רבי אומר לעולם הולכין אחר. סידרה. אחר סידרה של שאר השנים שעל הרוב תשרי מלא הוא ושואלין בז' במרחשון כמו סדר שאר השני':

אם היתה השנה מעוברת. כלומר ואם באותה השנה עשו החודש מעובר מחשבין והולכין אחר עיבורה:

ופריך מחלפה שיטתיה דרבי תמן. ברישא גבי חסירה הוא אומר אחר סידרה שבשאר השנים והכא במעוברת הוא אומר אחר עיבורה ולא כסדר שאר השנים:

לבסוף נצרכה. כלומר סיפא דקאמר אחר עיבורה לא ברביעה שבתחלה מיירי שהיא בז' במרחשון אלא לבסוף היא נצרכה בשניה ובשלישית כדקרי להו לעיל לבסוף ובזמן

של אותן שהוא בי"ז ובכ"ג או בר"ח כסליו הולכין אחר עיבורה אם החדש שלפניו מלא החשבון הוא לפי אותה השנה:

הלכה ד

מתני' הגיע שבעה עשר במרחשון ולר"מ כבר עברו שלשה זמני רביעה שהן ג' במרחשון וז' וי"ז כדאמר בהל' דלעיל:

התחילו היחידים. והן חכמים שהן מתמנין פרנסים על הצבור כדאמר בגמרא או שהן ראוים להתמנות על הצבור:

גמ' **אלו הם היחידים וכו'**. ומתמה הש"ס וכי מכיון שהוא מתמנה פרנס על הצבור הוא מתפלל ונענה והלא הרבה הם שמתמנין ואינם ראוים לכך אלא דבהני איירינן דמכיון שהוא מתמנה פרנס על הצבור ונמצא שהוא נאמן בהתמנות שלו וראוי הוא לזה מסתמא כדיי הוא מצלייא על המטר ומתענייא מהשמים:

קום אמור וכו'. כלו' כדאי אתה להתודות על המעשרות הואיל ואתה נאמן להוציא המעשרות כתיקונן:

א"ל רבי זכה עמי. ליתן לי דבר להתפרנס וא"ל ולא היה לאביך פריטין להניח לך וא"ל לא א"ל גביי אינון מופקדין משל אביך והשיב לו ידעתי מהם אבל שמעתי עליהן דאינון סרקון שהן באו לידו דרך גזילה ואיני רוצה ליהנות מהם. סירקון מלשון סקריקין בפ"ה דגיטין. וא"ל הואיל ואתה נאמן כל כך ולהשיב הגזילה ואם שאינה ידועה היא א"כ כדיי את מצלייא ומתעניא:

איתחמא לרבנן. בחלמא:

פלן חמרא. המוליך את החמורים הוא יצלי ובזכותו מטרא נחית:

מה אומנך. במה אתה מתעסק ומה מלאכתך:

ומה טיבו עבדית. כלום מעשה טוב בא לידך ועשית:

חד זמן. השכרתי חמורי לאשה אחת ומצאתה בוכה על הדרך ואמרית לה מה ליך שאת בוכה והשיבה בעלה שלה חבוש בבית האסירין הוא בשביל החובות ואני רוצה לראות מה לעשות כדי לפדותו ופניתי אני ומכרתי את חמורי ונתתי לה מחיר' ואמרתי לה הרי לך ותפדה בעליך ולא תחטא להרויח מחמת דבר אחר ואמרין ליה רבנן כדיי וכו' שדבר גדול עשית:

פנטקקה. שם אדם אחד והיה מפורסם בחטא ונראה לר' אבהו שזה יתפלל ויבא מטר. ומטר ירד ושלח אחריו ר' אבהו והביאו וא"ל ומה אומנך והשיב לו ה' עבירות עובר ההוא גברא בכל יום שוכר הזונות להמזנין ומייפה התייטרון הוא המקום של בתי התרטיאות

ששוחקין ומרקדין לפני הזונות ומכניס בגדיהן להמרחץ ליפותן ומטפח ומרקד לפני הזונות עד שיבאו המזנין אצלן ומקיש בבבולייא היא כלי זמר א' שמקישין עליו כמו הטנמרא קדמיהון:

א"ל ומה טיבו עבדת. אעפ"כ אם בא איזה מעשה טוב לידך ועשית והשיב לו כעין מעשה החמר דלעיל:

ופרוס ערסי. מפה הפרוסה על המטה:

בטורא הוא יהיב. בהר על פני השדה הוא נתון לעשות מלאכת השדה:

אמרין ליה אישר. כדרך שאומרים לעובדי השדה יישר חילך ולא השיבם כלום ואח"כ כשישב לאכול ולא אמר להן אם תרצו לאכול הכריכה עמדי כדרך ארץ לומר לאורחי':

מי עלל. כשנכנס מן השדה לעיר עבר חד מובל קיסין. מוליך משא עצים על חמורו ונתן גלימא שלו על גובה המשא של זה נכנס לביתו:

ואמר לבני ביתו זו אשתו. יודע אני שאלו רבנן שבאו לכאן רוצין ניצלי וכו':

למה איטרפון. למה הטרחתם עצמכם לכאן היום הזה:

מה הוינא וכו'. וכי צריך אני להסיח דעתי מפעולות אחרים שאני שכור להם ולהשיב על דבריכם:

דלא הוית גביי אלא פלחי. חתיכה אחת שאכלתי וכי הייתי אומר לכם דברי חנופה ואין לבי לכך שהיא סעודה שאינה מספקת:

א"ל. מפני מה כשנכנסת להעיר נתת הגלימא על גובה המשא של זה והיה לך לישא עליך והשיב אינה שלי שאולה היא כדי להתפלל בה על השדה ולא לדבר אחר וכי אניח לקרוע אותה כשתהיה תמיד עלי:

מאנין צאין. בגדים מאוסין ואינן יפין:

אמרין ליה יאות את וכי'. ראוי לך להיות מתפלל ונענה שאתה מדקדק במעשיך וזהיר כל כך:

תני. בתוס' פ"ק:

כל אלו שאמרו אוכלין. ושותין משחשיכה אוכלין ושותין הן עד שיאיר המזרח וכי':

ישן. בלילה ועמד אסור לאכול ולשתות מיד:

כשלא התנה. שלא יהא חל עליו התענית עד שיאיר היום אבל אם התנה מותר אפילו ישן ועמד:

הלכה ה

מתני' **הגיע ר"ח כסליו וכו' ב"ד גוזרין שלש תעניות על הצבור**. בה"ב ואין מתחילין לגזור תענית בחמישי כדתנן בפרק דלקמן:

גמ' **כל תענית שב"ד גוזרין להפסיק**. מבעוד יום כגון אלו דתנן לקמן עברו אלי ולא נענו ב"ד גוזרין ג' תעניות וכו' ואוכלין ושותין מבעוד יום אין עוברות ומיניקות מתענית בם דחמירא עלייהו להפסיק מבעוד יום ולהתענות כל כך:

נראין דברים. הא דקאמר ר' יוחנן דבאלו שב"ד גוזרין להפסיק אין מתענות בם ואיכא למידק מדבריו להאי גיסא ולהאי גיסא או דנאמר דבאלו ג' ראשונות דמתני' דתנינן בה שאוכלין ושותין משחשיכה מתענות בם אף עוברות ומיניקות לפי שאינן מצטערות כל כך. א"נ לאידך גיסא דה"ק ר' יוחנן אפי' אלו השניות דחמירי שמפסיקין בהן אעפ"כ אין עוברות ומיניקות מתענות בם ומכ"ש הראשונות דקילי שאין מתענות בה להכי מפרש ר' שמואל דנראין הדברים דכך הם דהכל לפי צורך השעה דודאי מסתברא טפי לומר דג' הראשונות ג"כ אין מתענות בם והיינו כשגזרו כבר שלא להפסיק כבר הן הן הקודמין וכלו' כשגזרו סתם שלשה תעניות על הצבור וסתמן כבר הוא שלא להפסיק מבעוד יום כדתנן במתני' ואין מתענות בם:

אבל אם גזרו מיד להפסיק. כלומר שראו הב"ד שהוא צורך השעה להחמיר על הצבור וגזרו אף על ג' ראשונות להפסיק מבעוד יום אף עוברות ומיניקו' מתענות בם הואיל וצורך השעה הוא ביד ב"ד הוא להחמיר:

ותני כן. בתוספתא שלהי פרק שני עוברות ומיניקות מתענין בט' באב וביו"כ ובג' תעניות של צבור ושאר תעניות לא היו מתענות. ואלו הן שבע אחרונות הואיל ואריכי הן כולי האי לא גזרו עליהן אעפ"כ וכו'. קתני מיהת דג' הראשונו' והשניות מתענות בם. וקשיא לר' יוחנן דאמר במקום שגזרו להפסיק אין מתענו' אלא לאו דנראין הדברים כדדייקינן לאידך גיסא דכשגזרו סתם דכבר הוא שלא להפסיק בהא הוא דקאמר שאין מתענות בם והתוספתא מיירי שגזרו מיד להפסיק והלכך אף בג' הראשונות מתענות בם דצורך שעה הוא:

אתא ר' בא וכו'. וקאמר בשם ר' יוחנן דלא כן הוא אלא אפי' גזרו מיד להפסיק אין עוברות ומניקות מתענות בם ודלא כהתוספתא בג' תעניות הללו:

הלכה ו

מתני' **עברו אלו ולא נענו בית דין גוזרין עוד וכו' מבעוד יום**. לפי שצריך להפסיק מבע"י בתעניות הללו:

אסורין במלאכה. כדיליף בגמרא דכתיב קדשו צום קראו עצרה מה עצרת אסור בעשיית מלאכה אף תענית אסור בעשיית מלאכה:

ונועלין את המרחצאו'. הא קמ"ל דרחיצה שאסרו בחמין הוא הא בצונן מותר:

גמ' **העושה מלאכה בתענית צבור וכו' מ"ט**. דכתיב קדשו צום קראו עצרה ודריש עצרה כיום הכפורים שנעצרין בו ממלאכה:
והא תני הלילה מותר. במלאכה והיום היא שאסור אלמא לאו כיה"כ הוא:
קיימא אבא בר ירמיה. תירצא להא משום דכתיב התם אספו עם משעת אסיפת עם הוא כעצרה וזהו ביום שאוספין את העם ולא בליל':
נשייא דנהגן וכו'. גרסי' להא לעיל פ' מקום שנהגו בהלכה א' עד והוא נוהג בו באיסור נשאל ואין מתירין לו ושם מפורש:
ברחיצה. זעירא בר חמא וכו'. גרסי' להא לעיל ביומא פ"ח בהלכה א' עד אית לך מימר באותו הגוף הקדוש בשוכח. שם פירשתי ועיין עוד במקומו' המציינין שם:
נח בכניסתו וכו' דכתיב אתה ובניך וגו' ולא כדכתיב ביציאתו אתה ואשתך וכדלקמן בשעה שאתה רואה חסרון בא לעולם וכו' ולפיכך בזמן תעניות הללו אסורין בתשמיש המטה:
ששימרו יחוסיהן. זרעם שלא שימשו בתיבה:
קלקלו מעשיהן. בתיבה:
יצא מפוחם. שיצא ממנו כוש:
כלב יצא מפורצם. שמפורסם הוא בתשמישו לעין כל ונקשר הוא אחר כך:
עורב יצא משונה מן שאר הבריות. שרוקק את זרעו:
תאיבי בנים. תשוכי בנים ותאיבים להם:
ובלבד ביום שטבלה. אז מותרין הן לפי שעל הרוב האשה מתעברת בליל טבילה:

הלכה ז

מתני' **עברו אלו ולא נענו בית דין גוזרין עוד שבע שהן י"ג תעניות על הצבור וכו'**. מנינא למעוטי דטפי לא גזרינן כדאמר בגמרא שאין מטריחין על הצבור יותר מדאי:
שבאלו מתריעין. בשופרות:
בשני. של תענית:
מטין. שפותחין דלתי החניות במקצת ולעת ערב אבל אין מוציאין הסחורה לחוץ:
ובחמישי מותרין. לפתוח כל היום במיני מאכל ומשתה מפני כבוד השבת:
גמ' **כבתוך ארבעים יום שעשה משה בהר**. הי"ג תעניות וכל תענית הן ג' ימים כנגד מ' יום שעשה משה בהר ולפי שאינם אלא ל"ט הלכך קאמר כבתוך ארבעים יום ולא ארבעים שלמים:
על שם שאין מטריחין וכו'. לפיכך לא רצו לגזור יותר מכאן:
שאם היו שני דברים וכו' מתריעין עליהן אף יותר עד שיענו מן השמים:

ולמה באלין תרתין מילייא. כלומר ולמה דוקא אם הגובאיי הוא אח"כ עם עצירת גשמים ולא אם היה דבר אחר עם עצירת גשמים:
שיערייה רבי. שערוריה רבה וצרה כפולה הוא אם אלו הן ביחד:
פותח אחד ונועל אחד. בחנויות שיש להן ב' דלתות וזהו מטין דקתני:
ובחמישי וכו'. ובעי הש"ס מה הוא דמותרין מפני כבוד השבת אם פותח אחד ונועל אחד כל היום ובזה הוא יותר על השני שאינו מותר אלא עם חשיכה או דלמא פותח את שניהם בחמישי קאמר. ולא איפשיטא:

הלכה ח

מתני' עברו אלו ולא נענו ממעטין במשא ובמתן ובבנין ובנטיעה ודוקא בבנין של שמחה כגון בית חתנות או שעושה ציור וכיור בביתו שאינו דבר הצריך אבל בונה ומתקן הוא את ביתו כדקאמר בגמרא אבל אם היה כותל גוהה ונטה ליפול סותרו ובונהו:
ובנטיעה. של שמחה כגון אילן המיסך על הארץ לטייל בו שהות לצל:
ובשאילת שלום וכו'. לת"ח וע"ה שנותן שלום מחזירין לו בשפה רפה וכובד ראש:
יצא ניסן וירדו גשמים וכו' שנאמר הלא קציר חטים היום. ואין מהנים כלום ובשלא ירדו כלל קודם ניסן כדקאמר בגמרא. וכל הדינים הללו השנוים בפרקין בארץ ישראל הן אבל האיים הרחוקים שזמן הגשמים שלהם אינו כזמן הגשמים של א"י שואלין הגשמים לפי הזמן הצריך להם ואם עבר אותו הזמן הידוע להם ולא ירדו גשמים בית דין גוזרים תעניות על הצבור כסדר השנוי במתני':
גמ' **הדא דאת אמר ממעטין בבנין**. דוקא בבנין של שמחה וכו'. כדפרישית במתני':
כותלא דגנאי ביה. בכותל של הבית שישן ודר בו הוא דהתירו שאם היה הכותל גוהה סותרו ובונה ולאפוקי אם יש לו בית לדור בו ורוצה לתקן בית אחר שלו:
אסור לארס אשה בערב שבת וכו'. כתוב לעיל בפ' משילין בהלכה ב' וע"ש:
לא כן תני וכו'. אהא דקתני ממעטין בשאילת שלום פריך דמשמע דבמיעוט לחוד סגי ולא דאסור לגמרי והא לא כן תני בתוספתא דשלהי מכילתין אין שואלין כלל וכו'. ותענית צבור השנוי כאן בתשעה באב דינו לכל הוא:
לימים שבנתים נצרכה. בימים שבין שלשה תעניות לבין ג' תענית של שבע תעניות הללו הוא דאמרו ממעטין בשאילת שלום ובתעניות עצמן דינן כתשעה באב הן:
ובלבד ניסן של תקופה. והיא שלשים יום אחר תקופת ניסן שאז הן סימן קללה:
הדא דאת אמר בשלא ירדו להן גשמים מכבר. מקודם ניסן אבל אם ירדו להן גשמים מקודם סימן ברכה הן:

הדרן עלך מאימתי מזכירין

פרק ב

הלכה א

מתני' **סדר תעניות כיצד**. בשבע אחרונות מיירי כיצד היו נוהגין:
מוציאין את התיבה. הארון שס"ת מונח בו וכדמפרש בגמרא כלי חמדה וצנוע היה לנו ונתבזה בעונינו:
ולמה לרחובה של עיר. לומר צעקנו בצנעה בבהכ"נ ולא נענינו נבזה עצמינו בפרהסיא ברחובה של עיר:
ונותנין אפר מקלה. אפר שריפה ומשום דעפר נמי איקרי אפר דכשם שאפר קרוי עפר כדכתיב מעפר שריפת החטאת כך עפר קרוי אפר והכא צריך שיהא אפר מקלה ממש כדי שיזכור הקב"ה עקדתו של יצחק וירחם עלינו:
על גבי התיבה. על דרך בכל צרתם לו צר כביכול:
ובראש הנשיא וכו'. והן עצמן אינן נוטלין לפי שאינו דומה מתבייש מעצמו למתבייש מאחרים וכדי שיתביישו יותר ומפני חשיבותם עושין כן שיתביישו מאחרים אבל שאר ב"א דלא חשיבי סגי להו בנתינת עצמן:
דברי כיבושין. לשון עצור דברים שכובשין את הלבבות להחזירן למוטב ומה הן אחינו וכו':
ובקבלה. בדברי הנביא. כל מקום שהנביא מצוה ומודיע ומזהיר את ישראל קרי ליה קבלה ובמקום דלא אתפקד נביא אלא דיליף מיניה מילתא אגב אורחיה לא קרינן ליה קבלה במשנה:
גמ' **ולמה יוצאין וכו' כאילו גולים לפניך**. ולפ"ז לא היה צריך לרחובה של עיר בדוקא אלא אפילו מבי כנישתא לבי כנישתא הלכך קאמר ריב"ל דהיינו טעמא לפי שנתפללו בצינעא וכו' והשתא איכא טעמא למה מתפללין ברחובה של עיר וכן למה שהן מוציאין את התיבה לשם וכדמסיים ר' חייה בר בא כדפרישית במתני':
חיפונו אותו באפר. וכל זה אומרים להרבות עגמת הנפש:
ולמה תוקעין בקרנות. של בהמה שהן השופרות כדתנן בפ"ג דראש השנה בתעניות בשל זכריים כפופין:
וכולהון בה. וכל הטעמים כלולין בזה שיוצאין בין הקברית כדמסיים ואזיל:
עבדין כן. שנותנין אפר מקלה על גבי התיבה הוה גופי רעיד ומזדעזע:

הוין שבקין ארונא. ברחובה של עיר ונכנסין לבתיהן וא"ל ר"ז דלא נכון לעשות כן ולהניחו לבדו שאין זה דרך כבוד:

דלא כן תני. בתוספתא פ"ק לא היו מתחלפין עליה להיות זה הולך וזה יושב ומשמר ואח"כ מתחלפין אלא אחד היה יושב ומשמרה כל היום ושמעינן מיהת. דאין להניחה לתיבה לבדה. ובתוס' כתוב ולא היו מתעלפין עליה. וט"ס הוא:

כל מאן דלא מטא משמשא לגביה. שלא הגיע שמש הכנסת אצלו ליתן האפר על ראשו יקח הוא לבדו ויתן על ראשי ומפני שהיה הוא הראש והשמש נתן על ראשי אמר כן כדי שלא להראות חשיבות לעיני העם שהם לבדם נותנים אותו על ראשם:

כדי לפרסמו. חשיבותו דלא דימה וכו' ולפי חשיבותו מתבזה הוא:

פיק עמן. לרחובה של עיר וצערך עבר בכך שאתה רואה היאך מתנהגין:

דלית נשייא עמן. שאין הנשיא עמנו ואין יכולין לנהוג כדתנינן:

כתוב אחד וכו'. זה לא שייך כאן דזה לא נאמר אלא בפר יה"כ שהזאתו על פני הכפרת וט"ס הוא וכצ"ל כתוב אחד אומר את פני הפרכת גבי פר העדה כתיב ולא כתיב הקדש וכתוב אחד אומר גבי פר המשיח והזה מן הדם שבע פעמים לפני ה' את פני פרכת הקדש:

חטא הנשיא הגדולה במקומה. לאו דוקא הנשיא אלא כלומר המשיח והצבור לא חטאו הגדולה במקומ' והלכך כתיב הקדש אבל כשחטא הצבור כביכול אין הגדולה במקומה ולא כתיב הקדש:

ואחרינא אמר. מילתא אחריתא הוא לפי שחטאו הלמד זה הצבור וכו' ולפיכך יצאו לחוץ קרבנותיהם ועל שם זה כתיב והוציא את הפר וגו' בשניהם:

רמז לך כל מקום שיש משיח. המשוח בשמן המשחה יש ארון וכו' ואתיא כהאי דאמר וכו' בפ"ב דמכות בהלכה ו' חמשה דברים וכו' שבאותו. זמן שגנז יאשיהו המלך את הארון נגנז ג"כ שמן המשחה:

דלמא. מעשה בר' בא וכו' שיצאו ביום התענית ודריש להו ר' בא בר זבדי נשא לבבינו וגו' וכי אפשר שיקח בר נש לבבו ויתן לתוך ידו אלא מהו נישא דקאמר לשון שיווי הוא נשוה ליבינון לכף ידינו שיהו נקיים הכף ידים מן הגזל ומן העבירות והלבבות יהו נקיים ואח"כ נתפלל אל אל בשמים וכך הוא אם יהיה השרץ בידו וכו' אינו מועיל לו טהרה עולמית ולכך צריך שיתקנו בתשובה מקודם התפלה:

ויכנעו שרי ישראל והמלך וגו'. פסוק הוא בד"ה ב' י"ב גבי רחבעם מלך יהודה:

אל שמעיה לאמר נכנעו לא אשחיתם. נתענו לא כתיב כאן אלא נכנעו לכן לא אשחיתם שהעיקר הוא הכנעה לא התענית בלבד:

התקוששו וקושו. אמר צפניה ולשון התפעל הוא נתקושש גרמן בתחלה עד דלא נקושש חורנין בגין וכי'. שיש כאן בני נש המספרים עלי לשון הרע גבי ר' יוחנן והם באים להוכיח אחרים אלא כל עמא לדינא כלומר כ"ע יבאו לדין על מעשיהם:

אמרין הוה תמן ר' חייה וכו' וקמו ואזלון לון שיסברו העם שעליהם הוא מרמז ולא יחשדו לאחרים:

שלשה דברי' מבטלין את הגזירה קשה וכו'. קצת מזה נזכר לקמן פ' חלק בהלכה ב':

הדא דר"א ג' דברים וכו' דריש להם בכל תעניתא לעורר לבבות השומעין:

סוף שתא כשתא. כלומר סוף השנה תלוי במעשה דריש השנה כדלקמן כל שנה וכו':

מן עפר קיטא לסיתוא. משל הוא מאבק ועפר של הקיץ הכנס לך לימות החורף נפח צפונה אם רוח הצפונית החזקה נושבת יצף לבניך ראה שיצופו הלבנים שלך לחזק הבית. כך הוא כל שנה וכו' וכל שאינה חסה על פירות חבירתה ומאבדת אותם סוף שהוא מאבדת פירותיה וכך היא דבר זה אם אינם משגיחין על עצמן בתחילה לתקן מעשיהם סוף שיתחרטו באחרונה:

ורוב היין מחמיץ. אם אינם משגיחין עליו בתחלה וזה ג"כ דרך משל הוא:

אית הוה סבין. זקנים היו בצפורי כשירדה רביעה ראשונה היו מריחין בעפר הארץ והיו יודעין לומר ממימי השנה כמה יהיו ואם יהיו בעתם וטובים:

אמר ר' אלעזר הכזה וגו'. רגיל היה לדרוש בתעניות פסוקים אלו:

ואיד יעלה וגו'. דריש איד לשון שבר כלומר אם ישברו לבבם ויהיו נכנעים מלמטן וכו':

ובסופה. ובסוף התענית בא הארבה על הארץ ונכנס ודרש לפניהם פסוקי מיכה שהי' מוכיחן לישראל על הרע כפים להיטיב וכו':

שלם לי. טובה להטות המשפט על צידי ואשלם לך בפעם אחרת כשיבא דינך לפני:

ויעבתוה עבדוה עבייא. להחטא כמעשה קליעות עבית:

ומאן פסק לה. ומי יפסוק את קליעה עבה זו:

טובם כחדק. הטוב שבהם הוא כאילין חידקייא הסדקים של החטא והישר שבהם הוא כאלו הטובים והקוצים:

יום מצפיך וגו'. כך אנו יום שצפינו וכו' ומתוך כך נתרבתה הבכיה בהם ובכו וחזרו ובכו ונחת מיטרא:

תשובה של רמיות וכו'. נבוכו עדרי בקר וגו' כמו שהיו אנשי נינוה עושים:

בערביא עבדין כן. שאינם מרחמים על בהמותיהן:

חציפא נצח לכשירא. מי שהוא חציף נוצח להכשר וכל שכן לטובתו של עולם כביכול ואפי' כלפי שמיא מהני:

מאריך רוחו וגובה. מעט מעט:

רחיק רגיז. שמרחיק למקום רחוק להאף והרוגז משל למלך וכו':

פתח ה' וגו'. מכלל שנועל בפניהם דעד דהוא פתח ודהוא טרד בזה רחמוי קריבין עליהם. לא איש הוא וכו'. זה משה:

אם יאמר לך אדם אל אני. ודאי מכזב הוא ואם אומר בן אדם אני וסופי לתהות בו כבן אדם מפני שאני עולה לשמים ההוא אמר ולא יקימנה:

אין תענית עכשיו. בזמן הזה אין דין תענית הנשנה במתני':

לית אילין. אינן תעניות גמורין:

הלכה ב

מתני' **עמדו בתפלה וכו' ורגיל**. יודע סדר התפלה:

ויש לו בנים וביתו ריקן. שאין בביתו במה להתפרנס את בניו ומתוך שנפשו עגומה עליו ולבו נשבר מתפלל הוא בכוונה. א"נ ביתו ריקן מן העבירות שלא יהא גם בבניו ובני ביתו בעל עבירה ושלא יצא עליו שם רע בילדותו:

ומוסיף עליהן עוד שש. ברכות ואומרן בין גואל לרופא:

זכרונות ושופרות. כל הפסוקים כמו שאומרים בר"ה:

גמ' **תני**. וכן צריך להיות שפל בירך ונוח לתשחורת כדתנן באבות:

תנינן וביתו ריקן ואת אמר הכין. בתמי' ויש לו בית ושדה:

יש לו וכו'. כלומר אלא אימא ויש לו בנים ובנות ומשום דבמתניתן לא הוזכר בנות ומוסיף בברייתא:

אם אין להם. אדם כזה מעבירין לפני התיבה כל מי שירצו ונראה הגון בעיניהם:

ולמה שמונה עשרה. עיקרא דמילתא שנויה הוא בפ"ד דברכות עד סוף הלכה ואגב מייתי לה הכא:

עד יענך ה' וגו'. וסוף המזמור יהיו לרצון אמרי פי שזהו רומז על סיום ברכות התפלה ומה"ט נמי אמרי' פסוק זה אחר תפלת י"ח:

אם יאמר לך אדם תשעה עשר הן. המזמורים:

למה רגשו לית הוא מינון. אינו מן המנין בפני עצמו דאשרי ולמה רגשו חדא פרשתא היא:

מכאן אמרו. מרמז הפסוק יענך וגו' שהוא אחר י"ח מזמורים למדו ג"כ שהמתפלל ולא נענה צריך תענית וזהו יענך ה' ביום צרה:

רמז לת"ח הוא' וכו'. לפי שלאחר י"ח כתיב יענך לשון נוכח וזהו רמז שצריך לומר לרבו אחר שהתפלל י"ח תקובל ותשמע תפלתך ולפיכך כתיב לשון נוכח ולא כתיב עניני ה' וגו' ומדרך ארץ הוא שיאמר התלמוד לרבו כן:

אם יאמר לך אדם שבעה עשר הן. ברכות התפלה אינם אלא י"ז וזהו כדתני בתוספתא ומייתי לה למאי דמסיק לקמן דתנינן כולל של דוד בבונה ירושלים וא"כ לא הוו אלא י"ז מקודם שתקנו ברכת המינין:

אמור לו של מינים כבר קבעוה חכמים ביבנה. ומשלים לי"ח ברכות:

והא כתיב אל הכבוד הרעים. וה"ז ג"כ הזכרה ולמה לא תקנו עוד ברכה אחת נגד שם הזה:

א"ל והא תני כולל וכו'. בתוספתא סוף פ"ג ומייתי לה התם נמי לעיל בפ"ב בהלכה ד' וכלו' ולטעמיך תיקשי לך דהשתא הוו להו טפי דהא למאי דהיו כוללין מעיקרא גם של דוד בבונה ירושלים בחדא ברכה ולא הוו אלא י"ז ולפיכך תקנו ברכת המינין להשלים י"ח והשתא שחזרו והנהיגו לחלק לשל דוד ושל בונה ירושלים לשתי ברכות והוו להו י"ט אלא היינו טעמא מהאי קרא גופיה דקא פרכית מיניה כדמסיק ואזיל:

אית לך מספקה לכל חדא וחדא מנהון אדכרה. כך הוא שם. כלומר מפני שזה השם אל הכבוד יש לך בו ספק אם לקבוע נגדו ברכה או לא לפי שאינו מהשמות שאינן נהגין ולפיכך מעיקרא לא הוו מהדרי אלא אחר י"ח כנגד י"ח אזכרות הבלתי נהגין ומחמת דהוה מספקא להו אח"כ שמא יש לקבוע ברכה גם נגד השם הזה אל הכבוד הלכך מספיקא אמרו לכל חדא וחדא מינהון של דוד ושל בונה ירושלים אדכרה בפני עצמה. והשתא הכל ניחא וכן למאי דנהגי האידנא לומר י"ט ברכות:

אם יאמר לך אדם תשע עשרה הן. עם הפסוק והנה ה' נצב עליו שמוזכרין בו ג"כ אבות אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק:

אמור לו. זה הפסוק והנה ה' וגו' לית הוא מינהון מפני שלא כתוב בו יעקב:

אם יאמר לך אדם. א"כ מעתה שבע עשרה הן לפי שפסוק ויקרא בהם וגו' ג"כ לא הוזכר בו יעקב בפירוש:

אמור לו. דשאני הפסוק ויקרא וגו' דזהו ודאי נחשב מינהון הואיל וכתיב בו ויקרא בהם שמי הוה ליה כמו יעקב ג"כ מפורש בו:

בפרשת משכן שני. כלומר בפרשת פקודי והאי שני כמו שני דברים הכפולין על שם שכתוב בו שני פעמים משכן זה אחר זה ויש בפרשה זו י"ח פעמים צוה ה' עד סוף הספר והיינו דקאמר ובלבד מן ואתו אהליאב כלומר דלא מחשבינן הציווי שנאמר שם בפסוק

ובצלאל בן אורי וגו'. כי אם מכאשר צוה ה' וכו' הכתובי' אחר קרא דואתו ואילך עד סוף הפרשה:

כלילי שבת וכיומו. כלומר כולל עננו בברכה רביעית כמו שמזכירין מעין המאורע בשבת בברכה רביעית:

ואנא דלא בדקיתה. אני שלא היה הדבר בדוקי וברור לי אם נוהגין כהדא דר' ירמיה לעיל שאומרה בין גואל לרופא ואם כהדא דר' ינאי עד דסלקית לסדרה למדרש ששם סדר הישיבה ושמעית דאמר רב הונה בשם רב וכו':

התיב. והשיב ר' יוסי על זה והא מתניתא פליגא ברייתא שהובאה בברכו' שם לעיל בהלכה א' בכל יום וכו' ומדקתני נמי במוצאי ת"צ מתפלל י"ח אלמא דאין יחיד מתפלל אפי' בתענית צבור אלא י"ח ברכות בלבד:

מן מה דאמר ר' יוסי וכו'. כלומר מדשמעית דר' יוסי מקשה על הא דאמר רב הונא בשם רב אפי' יחיד מהאי ברייתא ואפי' יחיד וכו' אלא לאו ש"מ דקבעוהו ליחיד לומר בין גואל לרופא לברכה בפני עצמה ולא דכוללה בשומע תפלה או בברכה רביעית והלכך הוה מקשה ר' יוסי והא שמעינן דלעולם היחיד אינו מתפלל כ"א י"ח ברכות בלבד וש"מ דשמיע ליה דקאמר הכי בשם רב וכר' ירמיה:

ואדיין את לזו. וכי מסתפקא לך עדיין להאי מילתא הא כללא הוא כל דבר שהוא להבא אומרים אותה בעבודה שהוא דרך בקשה להבא וכל דבר שהוא דרך הודאה לשעבר אומרין אותה בברכת הודאה וכיון שזו דרך בקשה היא רחם ה' אלהינו אומרים אותה בעבודה:

מתני' אמרה כן. בפ' הרואה ונותן הודאה וכו' אלמא כל דבר שהוא דרך תחנה ובקשה כוללו בברכה שלהבא:

איזו הוא שבע וכו'. התם בברכות קאי ואגב מייתי להא נמי הכא. דקתני התם מתפלל מעין י"ח סתם ובריייתות מחולקו' הן כדלקמיה:

אית תניי תני וכו' ומפרש הש"ס דפליגי בפלוגתא דרב ושמואל:

מ"ד שבע מעין י"ח מסייע לשמואל. כדקאמר לקמן דמתחיל באמצעיות הביננו וכו' שהן ששה מראש כל ברכה ומסיים ואומר כי מפוזרים אתה מקבץ וכו' עד בא"י שומע תפלה ובזו כולל מסוף שאר האמצעיות הרי אחת וג' ברכות ראשונות וג' אחרונות הרי שבע מעין שמונה עשרה לשמואל ולרב דאמר כל סוף ברכה מהאמצעיות ברוך אתה ה' חונן הדעת וכן כולם הרי שמונה עשרה מעין שמונה עשרה:

הלכה ג

ר' יהודה אומר לא הוה צריך לומר וכו'. שאין אומרין זכרונות ושופרות אלא בר"ה וביובלות ובשעת מלחמה. ואין הלכה כר' יהודה:

ואומר חותמיהם. אחר זכרונות חתימת זכרונות וכן אחר שופרות חתימת שופרות וכן אחר כולם כדמפרש ואזיל לקמן:

כל הברכות אחר חיתומיהן וכו'. גרסי' להא לעיל בפ"ק דברכות בהלכה ד' על מה דתנינן שם מקום שאמרו לחתום וכו' ואיידי דתני הכא במתני' ואומר חותמיהם מייתי להא:

כל הברכות אחר חיחומיהן. קס"ד דה"ק הכל הולך אחר החיתום והיינו דמקשי עלה כדלקמן:

ואין אומר אח"כ ברכה פסוק. כגון ברוך אתה ה' גואלנו ה' צבאות שמו וגו' וכיוצא בזה:

מכיון דהוא אמר אחר חותמותיהן ויאמר ברכה פסוק. בתמיה וכדמפרש הקושיא לקמיה למאי דס"ד לפרש אחר חיתומיהן:

אמרין חכימי הוא הדין טליא. כך הוא בברכות שם ובספרי הדפיס יש כאן טעות. ובלשון תמיה מתפרש חכם הוא זה הבחור דלפי סברתו הוא מקשה:

דהוא סבור. לפרש מהו אחר חיתומיהן דקאמר היינו לענין האי דינא שאם עמד בשחרית ביוצר אור ושכח והזכיר של ערבית מעריב ערבים ונזכר וחתם בשל שחרית יצא וזהו אחר חיתומיהן אנו הולכין ולפיכך יצא והיינו דמקשה דא"כ היכי אמרת ואין אומר ברכה פסוק הרי אם חתם בשל שחרית והוא יוצר אור הברכה פסוק הוא כדכתיב יוצר אור וגו' אבל באמת לאו היינו פירושא דאחר חיתומיהן אלא כדקאמר ר' אחא מעין חותמותיהן מענין שהוא מזכיר בסוף נוסח הברכה כך הוא כגון עוזר ומושיע ומגן בא"י מגן אברהם וכן כולן ולעולם אין חותמין הברכה בפסוק:

ואילין דאמרין צהלי ורוני וגו'. נוהגין היו לומר אחר ברכת הפטרה פסוק הזה ואין בו משום ברכה בחותם פסוק הואיל וכבר חתם בניסא הברכה עצמה ואינו אלא כמוסיף בדברים:

הלכה ד

מתני' **על הראשונה וכו'**. מפני שבברכת גואל ישראל מתחיל הוא להאריך קורא אותה ראשונה ואע"פ שאינה ממנין שש לפי שבה הוא מתחיל להוסיף ולומר השש ברכות:

מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה. כדקאמר בגמרא שמה שנענה אברהם אבינו בהר המוריה היא הצלתו של יצחק והיא כמי שנגאלו כל ישראל:

גמ' **ולא יצחק הוא שנגאל במה שנענה אברהם**. ומה שייך זה לברכת גואל ישראל. ומשני מכיון וכו':

מהו אחר. איל אחד מיבעי ליה:
אחר כל הדורות וכו'. דורות אחרונות עתידין בניך וכו' וזהו וישא אברהם את עיניו וירא וגו' שראה בנבואה מה שאמר לו הקב"ה:
וניתור. מן האחיזה ויוצא:

הלכה ה

על השניה. היא השניה לראשונה והיא ראשונה לשש ברכות שמוסיפין:
מי שענה את אבותינו וכו'. לפי שהיו ישראל נשכחים במצרים כמה שנים ונתיאשו מן הגאולה וזכר המקום אותם וגאלם כדכתיב ואזכור את בריתי לפיכך אומרה בזכרונות:
ארבע כיתים וכו'. איידי דקתני מי שענה את אבותינו על ים סוף דריש ליה להאי קרא וקאמר ארבע כיתות היו:

הלכה ו

על השלישית הוא אומר וכו'. לפי שנענ' בשופרות על יריחו בעוד שהיו ישראל עומדין בגלגל אומר הוא מי שענה את יהושע בגלגל ואומרה בשופרות:
פלמנטרא קטנה. תיבה קטנה שבה מניחין גנזי כתבים ושאר דברים נחמדי':
השלשלת תהא מוכחת עליה. כלו' שאם תלך להיות אבודה השלשלת שבה תהא מוכחת עליה היכן היא ושלא תאבד המפתח:
קום לך. קם לך. לישועה ההוא דאדכרת ואמרת לשמך הגדול וגו':
כל מי שאינו כשר כיהושע. ואינו מובטח לו שאם יפול על פניו יענהו הקב"ה ויאמר לו קום לך כמו שאמר ליהושע אל יפול:
ובלבד יחיד על הצבור. אל יעשה כן אם אינו מובטח כיהושע אבל יחיד. בינו לבין עצמו רשאי:

הלכה ז

על הרביעית הוא אומר וכו'. זהו מעין ברכה רביעית אל ה' בצרתה לי וחותם בשומע צעקה דכתיב שם ויזעק שמואל אל ה':
ויאמר שמואל. לא כתיב אלא ויאמרו שם חטאנו לה' אלא שמשום שעשה עצמו כאלו נכלל עמהם שאמרו כולם ביחד חטאנו והיינו דקאמר לבש שמואל חלוקן של כל ישראל ונשתתף עמהן לומר כן:
על שהוא אומר לפניך לא חטאתי. כלומר שאינו מודה ועוזב כדכתיב הנני נשפט אותך וגו':

הלכה ח

על החמישית הוא אומר וכו'. זהו מעין אשא עיני אל ההרים וגו' וחותם בשומע תפלה דכתיב באליהו ענני ה' ענני והיינו תפלה:

דיבורא אמר לי ה'. על פי הדבור של הקב"ה עשה:

ענני בזכות תלמידי. אלישע שיצק המים על ידו:

הלכה ט

על הששית הוא אומר וכו'. זהו מעין ממעמקים קראתיך ה' וחותם העונה בעת צרה שכן כתיב ביונה קראתיך מצרה לי:

על השביעית. לברכות שמאריך בהן והיא ברכה ששית שמוסיפין הוא אומר מי שענה את דוד ואת שלמה בנו. ואע"ג דאליהו ויונה בתר דוד ושלמה היו משום דבעי למיחתם בסוף הברכות ברוך המרחם על הארץ ודוד ושלמה בנו הם שהתפללו על ארץ ישראל. דוד ויהי רעב בימי דוד וגו' ושלמה התפלל ואמר רעב כי יהיה בארץ:

כתיב. ביונה קראתי מצרה לי וגו' לפיכך חותם העונה בעת צרה:

לא צורכה דלא וכו'. לא היה צריך אלא דוד ושלמה להקדימם ואח"כ אליהו ויונה שהיו אחריהם אלא בשביל לחתום וכו' כדפרישית במתני':

משום סומכוס אמרו. שחותם בשביעית ברוך משפיל רמים. ותוספתא היא בפ"ק:

ניחא שלמה. על הא דאומרים מי שענה את דוד ואת שלמה בנו בירושלים פריך ניחא שלמה מצינו שבנה הבית ונקרא על שמו כדכתיב בנה בניתי וגו' ונענה בתפלתו שם אלא דוד למה היכן מצינו שנענה בירושלים:

על ידי שביקש וכו'. כלומר זה מצינו שעל פי הסיבה שביקש לעמוד על מניינן של ישראל והיתה המגפה ונתגלגל הדבר שקנה את הגרן מארנן היבוסי שזה הוא מקום שנבנה המקדש שם ושם נענה כדכתיב ויעתר ה' לארץ:

אתה הייתה מרחיבה לי. שמתוך כך באת לי הרחבה לבסוף:

הלכה י

מתני' **מעשה בימי ר' חלפתא**. והיה בצפורי. ובימי ר' חנניה בן תרדיון בסיכני:

וגמר את כל המלאכה ולא ענו אחריו אמן. כצ"ל לפי שבמקדש לא היו עונין אמן אחר כל ברכה כדקאמר בגמרא אלא בשכמל"ו היו אומרים ואלו לא במקדש היו ועשו כדרך שעושין במקדש:

לא היו נוהגין כן אלא בשער המזרח. של עזרה לפי שהיו מזכירין שם המפורש בחתימת הברכה ולא סגי בעניית אמן:

גמ' **תני**. בתוספתא פ"ק:

ת"ל קומו ברכו וגו' מן העולם ועד העולם ויברכו את שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה ומנין וכו' על כל ברכה וברכה תן לו תהלה וזהו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

הלכה יא

מתני' **שלש תעניות הראשונו' וכו'**. כ"ד משמרות כהונה היו וכל משמר עובד בשבת שלו והמשמר מתחלק לשבעה בתי אבות כמנין ימות השבוע וכל אחד עובד יומו ושלש תעניות הראשונות שאינן חמורות כל כך אנשי משמר מתענין אבל לא משלימין שאם תכבד העבודה על אנשי בית האב של איתו היום יבואו אלו לסייען ויהא בהן כח לעבוד ואנשי בית אב של אותו היום לא היו מתענין כלל:

ושלש שניות וכו'. והלכה כחכמים:

אנשי משמר מותרין וכו'. לאו גבי תענית קאי אלא איידי דאיירי בבני משמר מייתי לה הכא:

לשתות יין בלילות. ואין לחוש שמא תכבד העבודה על אנשי בית אב בלילה:

ואנשי בית אב לא ביום ולא בלילה. לפי שצריכין להעלות כל הלילה אברים ופדרים שפקעו מעל גבי המזבח ואנשי משמר אינן צריכין לסייען לזה בלילה דאנשי בית אב בלבדן יכולין להספיק להיפוך המערכה:

אנשי משמר ואנשי מעמד. מעמד הם הישראלים כדתנן לקמן בפ"ד שהיו מתחלקין ג"כ לכ"ד מעמדות ועל כל משמר היה מעמד של ישראלים קבועים בירושלים ועומדים על קרבן אחיהם ומתפללים שיהא מקובל ברצון דהיאך קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו וכתיב תשמרו להקריב לי במועדו מצוה לישראל שיעמדו על הכהנים בשעת עבודה ואלו היו שלוחים בשביל כל ישראל:

אסורין הן מלספר ומלכבס. כל אותו שבוע שנכנסו למשמרתם וכדי שיספרו קודם לכן ולא יכנסו למשמרתם כשהן מנוולין:

ובחמישי. שבתוך משמרתם מותרין מפני כבוד השבת ודרך בני אדם להסתפר בחמישי ואינן ממתינין להסתפר בע"ש מפני הטורח:

גמ' **מפני מה וכו'**. כדפרישי' במתני' ותוספתא היא בפ"ב:

הא שאר כל הימים. מימות השבוע אסורין וכו' גזרו עליהן וכו':

תמן תנינן. במ"ק רפ"ג וגריס שם נמי להא:

תני. בתוספתא שם. והועתק כאן בטעות וה"ג שם כל שמכיר את משמרתו ואת בית אב שלו והוא מבתי אבות קבועין אינו אסור אלא אותו היום בלבד. של בית אב שלו

אסור לשתות יין בזמן הזה שמא יבנה בית המקדש ויהיה זה צריך לעבוד. כל שמכיר את משמרתו ואינו מכיר את בית אב שלו והוא בבתי אבות קבועין אסור כל אותה שבת וכל שאינו מכיר לא את משמרתו ולא את בית אב שלו והוא מבתי אבות קבועין אסור כל חדש רבי אומר אומר אני שיהא זה אסור לעולם אלא שתקנתו קלקלתו. קלקלה שלא נבנה זה כמה שנים. תקנתו לשתות יין ולשמא יבנה לא חיישינן:

שהוא מותר בהספד. כלומר וכיוצא בו אמרינן שתקנתו קלקלתו שיהא מותר בהספד ולא חיישינן שמא יבנה ויהא אסור בהספד היום:

כמה דתימר וכו'. כלומר דאי לא תימא הכי אלא קלקלתו תקנתו ושיהא אסור בהספד א"כ נימא נמי ודכוותה קלקלתו תקנתו ושיהא אסור במלאכה כל יום דשמא יבנה מיהא צריך לעבוד ואסור במלאכה בתמיה אלא ודאי דלהא לא חיישי' כלל:

הלכה יב

מתני' **כל הכתוב במגילה**. של תענית שהיה מגילת תענית נכתבה בימי חכמים ימים שנעשו בהם נסים לישראל וקבעום י"ט אית יומיא דלא להתענאה בהון ואית יומיא דחמירא טפי דלא למיספד בהון ואותן שהן חמורים ואסורין בהספד גם לפניו אסור דילמא אתי למיעבד הכי בי"ט גופה ולאחריו מותר דכיון דעבר י"ט לא חיישינן:

ר' יוסי אומר וכו' והכתוב די לא להתענאה לפניו וכו'. וקי"ל דבטלה מגילת תענית וכל אותן הימים הכתובים שם דלא להתענאה ודלא למיספד כולן מותרין בהספד ותענית חוץ מחנוכה ופורים דאית בהון פרסומי ניסא לכל ישראל ואסורין בהספד ותענית אבל ימים שלפניהם ואחריהם מותר:

גמ' **מתניתא**. ת"ק דמתניתין ר"מ הוא כדתני ר' חייא לקמן בשם ר"מ:

דר"מ אמר באלו שכתוב די לא למספד בהון ודאי אסור ג"כ להתענות ובאלו שכתוב דלא להתענות מותר בהספד:

ודי לא סתם. יש שכ' בהן די לא סתם הרי אלו ככתוב בהדיא די לא להתענייא ומותר בהספד. וגרסינן לכולא הסוגיא לקמן בפ"ק דמגילה בהלכה ב':

אמר ר' יונה. כך כתוב במגילת תענית אילין יומיא דלא להתענאה בהון ומקצתן דלא למיספד בהון. כך הוא שם במגילה ועיקר דאלו דלא למספד חמורין הן:

אמר רשב"ג כו' כהדא דתני. דהכי כתיב במגילת תענית להן אינש דיהוי עלוהי יסר בצלוי. כלומר כל שקיבל עליו כמה תענית ואירע בהן אלו י"ט הכתובים יאסור עליו בתפלה לקבל התענית מקודם היום. ואי לא קיבל עליו לא דחי להנך י"ט:

שהוא צריך להזכירן מבערב. לקבלת התענית:

ואתייא כהאי דאומר ר' זעירא וכו'. לעיל בהלכה ב' גבי אפי' יחיד שגזר על עצמו צריך להזכיר מעין המאורע היכן הוא אומרה ר"ז בשם רב הונא אומרה כלילי שבת ויומו בברכה רביעית אלמא צריך להזכיר מבערב:

מתניתא או באחד עשר וכו'. אמתני' דהתם במגילה קאי ואגב מייתי לה נמי הכא דתנינן התם אף על פי שאמרו בני כפרים מקדימין ולא מאחרין מותרין בהספד ותענית ועלה קאמר האי מתני' דקתני מותרין בהספד ובתעני' מיתוקמא אם קורין באחד עשר וכרבי יוסי דמתני' דידן דסבירא ליה ימים דלא למיספד לפניו ולאחריו אסור וי"ג באדר יום ניקנור היא כדמייתי ליה לקמן ואם יום ניקנור מימים דלא להתענות מיהת לפניו אסור א"כ הא דקתני מותרין בהספד ותענית לא מיתוקמא אם קורין בי"ב שהוא יום שלפני יום ניקנור אלא דמיירי שמקדימין וקורין באחד עשר או דמיתוקמא בשנים עשר וכרבי מאיר וימים דלא להתענות לפניו ולאחריו מותר וקשיא על דרבי מאיר. מיום שנים עשר גופיה דלא כן תני במגילת תענית באדר בתרין עשר ביה יום טיריון טוריינוס גזר גזירה בטלה וקבעו יו"ט:

ואמר רבי אחא בר יעקב. לשנויי. דבטל יום טירייונוס מפני שהוא יום שנהרג לוליינוס ופפוס על ידו והן הן הרוגי לוד הנזכרים בכל מקום:

יום תלת עשר ביה. באדר יום ניקנור כך כתוב במגילת תענית ומפרש מהו יום נקנור וכו':

ותליין בקונטס. קונדס ארוך אחד:

על דעתיה דרבי מאיר ניחא. הא דכתיב יום ניקנור שבא לאסור לפניו של יום י"ד דלדידיה ימים דלא להתענות לפניו ולאחריו מותר ולפיכך כתוב בו לאסור י"ג אלא על דעתיה דרבי יוסי מה בא לאסור אם לפניו של י"ד וכי לית ליה עצמו אסור בלאו הכי מפני ארבע עשר שהוא פורים ולדידיה לפניו אסור ומשני בא להודיעך שהוא אסור בהספד ולא כדקס"ד שהוא מימים דלא להתענאה:

ואפי' על דר"מ לית היא מקשייא. כלו' דלא תיקשי הא לר"מ נמי תיפוק ליה דלפניו הוא י"ב והוא יום טיריון דל"ק דלא כן תני וכו' ואמר ר' אחא בר יעקב בטל היא וכו' כדלעיל:

בארבע עשר וכו'. ופריך על דעתיה דרבי מאיר דלאחריו מותר אף בימים דלא למיספד ניחא הא דכתיב בשית עשר ביה וכו' אלא על דעתיה דר' יוסי מה בא לאסור וכו' לא בשביל לפניו ולא בשביל עצמו דתיפוק ליה דבלאו הכי אסור מפני חמשה עשר והוא לאחריו. ומשני בא להודיע שי"ו הוא אסור בהספד דה"א דהא דר' יוסי אוסר לאחריו בתענית בלבד הוא:

ואפילו על דעתיה דר"מ וכו'. טעות הוא אגב ריהטא דלעיל ובמגילה ליתא להא כאן:

בשבעה עשר. ביה קממין עממיא וכו'. כך הוא במגילה שם:
והוה פרקן. וניצולו מהן:
על דעתיה דר"מ. בלאו הכי לא הוי אסור מפני שהוא יום לאחריו של ששה עשר דהוא י"ט כדלעיל ניחא דבא לאסור עצמו אלא על דעתיה דר' יוסי מה בא לאסור אם לפניו בלאו הכי אסור. ואם לעצמו וכי לדידיה נמי בלאו הכי לא אסור הוא מפני שהוא לאחריו של ששה עשר:
אמר ר' יוסה אמורא. כל אילין מילייא לא מסייעין ולא שוברין לא לרבי מאיר ולא לרבי יוסי שלא בא אלא למנות וכו' תדע לך שהוא כן דתנינן שם בריש ירחא דניסן י"ט די תיקון תמידא וכו' שהיו הצדוקין טוענין כדאמרי' במנחות וכי בלא כך אינו אסור בהספד ותענית מחמת ר"ח אלא לא בא אלא למנות ימים שנעשו בו נסים לישראל:
אבל בשבתות וימים טובים וכו'. כך הוא במגילת תענית ומפרש מה ראית להקל וכו':
הדא דאת אמר. דכל זה עד שלא בטלה מגילת תענית וכו':
מיליהון דרבנן. דלקמן ר' יונתן שציים כל ערב ראש השנה וראב"ן כל ע"ש וכן ר"ז וכו' ולא היה חושש אם אירע בהן ימים של מגילת תענית דסברי נמי בטלה מגילת תענית:
מפקד לספרייא. מלמדי תינוקות אם תבא אשה אחת לשאול אתכם אם תתענה:
בכל ימים מתענין ולא תחושו למגילת תענית חוץ וכו' וחנוכה ופורים שלא בטלו:

הלכה יג

מתני' **אין גוזרין תענית על הצבור בתחלה בחמישי**. להתחיל התענית בחמישי שלא להפקיע את השערים שלא לייקר השער דכשרואין בעלי החנייות שלוקחין במוצאי חמישי שתי סעודות גדולות אחת לליל התענית ואחת לשבת יהיו סבורין שרעב בא לעולם ומפקיעין את השער שמקודם ומייקרין אותו ד"א שלא יאמרו אם לא שראו הבית דין שהרעב בא לא היו דוחקים לגזור תענית עכשיו סמוך לשבת ומפני כך ייקרו את השער:
ר' יוסי אומר וכו'. והלכה כרבי יוסי:
שמעון בר בא אומר אתא עובדי קומי ר' יוחנן והורי כר' יוסי. האי גרסי' לקמן בפ"ד דיבמות בהלכה י"א על המתני' דקתני שם וכן שאר כל הנשים לא ינשאו ולא יתארסו עד שיהיה להן שלשה חדשים וכו' רבי יוסי אומר כל הנשים יתארסו חוץ מן האלמנה מפני האיבול וקאמר עלה אתא עובדא קומי ר' יוחנן והורי ברבי יוסי והוה רבי אלעזר מצטער על זה ואמר וכי שבקין סתמא דמתניתין ועבדין כיחידאה כד שמע דתני לה ר' חייא בשם ר"מ והת"ק ר"מ היא וכן הוא בתוספתא שם אמר ר' אלעזר על ר' יוחנן יאות

סבא ידע פרקי גרמא. כלומר שיודע עצם ועיקר הדבר ולכוין האמת וביבמות כתיב יאות סבא ידע פרקי גיטא. והגי' דהכא עיקרית וכך הוא במגילה שם:

לא כן אמר ר' חזקיה וכו' כל מקום ששנה רבי מחלוקת וכו' הלכה כסתם. ואמאי פסק כר' יוסי וכקושיא דלעיל:

א"ל ולא רבי דלמא חורן. לא רבי שנה המחלוקת דלמא איש אחר שנה. ועל זה פריך הא ק"ו היא מה הן אין דאשכח וכו' מה אם במקום שרבי בעצמו שנה המחלוקת וחזר ושנה סתם אמרת הלכה כסתם אתר דלא אשכחן רבי מתני המחלוקת אלא אחרים שנו ורבי שנה סתם לא כל שכן דהלכה כסתם:

ואתא. וכן כי אתא רבי חזקיה וכו' אמרי בהדיא דאפילו אחרים שנו וכו' הלכה היא כסתם:

ולמה הוא מורה לה כיחידאה. וא"כ למה היה מורה ר' יוחנן כר' יוסי. ומתרץ רבי שמואל וכו' הדא דאת אמר הלכה כסתם דוקא בשאין מחלוקת אצל סתם אבל אם יש מחלוקת אצל סתם. כלומר שנשנה מחלוקת אחר הסתם לא בדא אמרו הלכה כסתם:

הדא דאת אמר. מחלוקת ואח"כ סתם הלכה כסתם ביחיד אצל יחיד אם המחלוקת יחיד נגד יחיד היא ונשנה אח"כ סתם כאחד מהן אבל אם המחלוקת ביחיד אצל חכמים הוא לא בדא אמרו הלכה כסתם שנשנה כהיחיד הואיל ורבים פליגו עליה והאי סתמא יחידאה היא:

הלכה יד

אין גוזרין תענית בראשי חדשים. דאיקרי מועד ובחנוכה ובפורים דלגביהון לא בטלה מגילת תענית:

ואם התחילו. שגזרו התענית מקודם לכן והתחילו להתענות על הצרה ואפילו תענות אחד ופגע בהן אחד מאלו הימים אין מפסיקין:

מודה הוא שאין משלימין. באלו הימים אין משלימין להתענות בהם כל היום אלא אוכל בערב סמוך לשקיעת החמה:

וכן תשעה באב שחל להיות בערב שבת. כגון בזמן שהיה ב"ד קובעין ע"פ הראיה אוכל בערב סמוך לשקיעת החמה מפני כבוד השבת שלא יכנס לשבת כשהוא רעב ואין הלכה כר"מ אלא מתענין ומשלימין וכן ט"ו באב שחל להיות בערב שבת מתענה ומשלים:

גמ' **כמה היא התחלה**. להא דתנינן ואם התחילו אין מפסיקין:

אחת. אפי' תענית אחת:

ובמה קורין. בתורה בר"ח אם הוא בתענית. וגרסי' להא לעיל בברכות פ"ד בהלכה:

קורין ברכות וקללות כמו בשארי תעניות של צבור:
בגין מדעתין. אם בשביל להודיעם דהיא תעניתא היום אף שהוא ר"ח:
הרי רביעין על מעיהון וכו'. בתמיה הן נופלים על פניהם שכך היו נוהגין אף בראש חודש ביום התענית ואם כן יודעין הן מהתענית ומה צריך עוד סימן אחר להודיעם:
אמר ליה להודיעך שקורין ברכות וקללות. לא בשביל שידעו מהתענית אומר אני אלא להודיעך שכך הוא הדין שאין ר"ח דוחה קריאת התורה של התענית וקורין ברכות וקללות:
קם ר' יוסה. עמד ר' יוסה והלך לשאול מר' יודה בר פזי וא"ל אם כך קבלת אתה מאביך שאתה אומר שקורין בר"ח וא"ל אבא לא היה אומר שקורין בשל ר"ח אלא בעין טב דוקא ששם היו יודעין בודאי שהוא ר"ח ולפרסם הדבר שכבר קדשוהו היו קורין בשל ר"ח לפי ששם היה הבית ועד שב"ד מקדשין החדש כדאמרי' פ' ראוהו ב"ד א"ל רבי לר"ח זיל לעין טב וקדשיה אבל בשאר מקומות קורין ברכו' וקללות ואין של ר"ח דוחה קריאתן:
ולמה לא אמר הלכה כר' יוסי. משום דאית תניי תני ומחליף דר' יודה לר' יוסי ודר' יוסי לר' יודה:
דברי חכמים וכו'. כלומר זו דברי יהודה ור"י דפליגי בצבור אבל לדברי חכמים קאמר ר"ז וכו' ואפי' יחיד וכו' מתענה. ומשלים:
כהדא עובדא ר' ביבי וכו'. והיה רוצה ללמוד ממנו הלכה למעשה שהיה יושב בתענית בע"ש. והיה יושב לפני ר' יוסי ושאל לו אם הזמן היא לאכול וא"ל ר' יוסי:
נמטי בייתיה ציבחר. המתן עד שנגיע לביתך וא"ל ר' ביבי כבר רומשא היא ודחה אותו וא"ל אית מתענה. עדיין יש להתענות וחזר וא"ל:
אית גבי. יש אצלי תורמוסין לאכול כל כך כדי לשהות אותו ולבסוף אמר ליה ומשלימין כר' יוסי דכך הלכה:
הדרן עלך סדר תעניות כיצד

פרק ג

הלכה א

מתני' **סדר תעניות האלו**. האמור בפרק דלעיל:
ברביעה ראשונה. בבבלי רמי מתני' ובריית' אהדדי דתניא רביעה ראשונה ושניה לשאול' ושלישית להתענות. ומשני דה"ק סדר תעניות האמור אימתי בזמן שיצאת רביעה

הראשונה ושניה ושלישית ולא ירדו גשמים דכולה יורה קרי לה רביעה אבל ירדו גשמים ברביעה ראשונה וזרעו ולא צמחו אי נמי צמחו וחזרו ונשתנו מתריעין עליהן מיד:

ששנו. כגון תחת חטה יצא חוח ותחת שעורה באשה או איזה שינוי אחר מתריעין עליהן מיד וכל חומר האמור בתעניות האחרונות נוהגין מיד בראשונות:

וכן שפסקו גשמים מגשם לגשם. בין רביעה ראשונה לשניה:

מפני שהיא מכת בצורת. סימן רעב של בצורת היא מקצתן רעבים ומקצתן שבעים כדתנן בפ"ה דאבות:

גמ' **איזהו מיד שלהן**. כמה היא זמן התחלה של התרעה מיד:

רב אמר שני וחמישי ושני. אחר שרואין ששנו הזרעים מתריעין בשני וחמישי הראשונים:

שנו בשני מהו להתריע עליהן בחמישי. משום דתנן בפרק דלעיל אין גוזרין תענית על הצבור בתחלה בחמישי ולפיכך מיבעי ליה דלמא ה"מ בסדרן של התעניות האמור היא אבל היכא דשנו הצמחים הואיל ובשני היא דניכר שנשתנו מתחילין מיד להתריע בחמישי שאחריו או לא דלעולם אין מתחילין בחמישי:

שמע לה מן הדא. הכתוב בדניאל ואמר אלי אל תירא דניאל וגו' כבר נשמעו דבריך מיום הראשון אשר נתת את לבך וגו'. וה"נ כאן מכיון שנתנו ב"ד נפשן לעשות ה"ז כמי שעשו הלכך מקבלין עליהן מיד להתריע ולהתענות בה"ב שלאחריו ולעולם אין מתחילין בחמישי:

תני. בתוספתא פ"ב:

כשם וכו'. ומפרש מהו מפני פרנסת אחרים:

מפני פרנסת עכו"ם. שכשאין הגשמים יורדין תתייק' השער ויש כאן חשש גם לישראל אחר השביעית:

ר"ז אמר מפני פרנסת חשודים. על השביעית וזורעין בה הוא דחששו:

אתיא דר"ז כרבי. שחשש גם כן לפרנסת חשודים כדלקמן שהיה מרחם על זה הספר החשוד על השביעית ואמר להן ומה יעביד עלוב הזה ובגין חייו הוא עביד ודחברייא שאין חוששין מפני פרנסת החשודים כר' פנחס בן יאיר שלא רצה להסכים עם רבי להתיר שביעית בזמן הזה ולפי שהיו בלא"ה חשודים ורצה שיעשו בהיתר. וגרסינן לעובדא דר' ור' פנחס בן יאיר לעיל בפ"ק דשביעית בהלכה ג':

רבי בעא מישרי שמיטתא. בזמן הזה שאינו אלא מדרבנן:

סלק ר' פנחס בן יאיר לגביה ושאלו רבי מה התבואה עושה בשדה והשיב לו בדחייה עולשין יפות וכן בפעם שניה והבין רבי שאין דעתו מסכמת עמו להתיר שמיטה:

אמר ליה. רבי לר' פנחס מישגח רבי. אם רבי רוצה להשגיח עלינו ולאכול עמנו מעט מעוף היום הזה. פטל מלשון מאכל חשוב ובב"ר פ' ויצא אין חמי קווקי חד היה נסיב פטיליקין חד הוה נסיב:

א"ל אין. ומשירד ראה המוליות של רבי הן עומדין ואמר האם כל אלו היהודים זנין ומקיימין אותן והלא הן בריות מזיקין:

אפשר דלא חמי סבר אפייי מן כדון. אפשר שלא יראה פני מעכשיו ולא אלך לסעוד עמו כששמעו קולו הלכו ואמרו זה לפני רבי ושלח רבי אחריו לפייסו וכשהגיע לעירו אמר יבאו בני עירי ויקרבין אצלי וירדו והקיפוהו שלא יראו אותו השלוחים של ר' ויטרחוי עליו וכשאמרו השלוחים בשביל ר' הוא שרוצה לפייסו הלכו בני העיר משם מפני כבודו של רבי וקרא ר' פנחס לבניו ולבני ביתו שיקרבו אצלו ולהקיפו וירדה אש מן השמים והקיפה אותו שלא ימצאו אותו השלוחים וחזרו ואמרו לרבי ואמר הואיל ולא זכינו להשביע עצמינו מזיו פניו בעוה"ז יה"ר שנזכה לשבוע מפניו בעוה"ב:

הלכה ב

מתני' **ירדו לצמחים אבל לא לאילן**. כגון שירדו גשמים בנחת מעט מעט שזה יפה לצמחים ולעשבים ואינו מועיל לאילנות:

לאילן אבל לא לצמחים. כדקאמר בגמ' סגין סגין כלומר שירדו בכח הרבה:

לזה ולזה. אבל לא ירדו כל כך שיהיו לבורות וכו' שמכניסין בהן מים לשתות מתריעין עליהן מיד:

גמ' **ירדו לצמחים וכו'**. כדפרי' במתני':

תני. בתוספתא שם:

מתריעין על אילן בפרוס הפסח. ט"ו יום קודם הפסח דההיא שעתא מלבלבי אילני וכשאין להן גשמים הצריכים להם אין מוציאין ענפיהם כהוגן אפי' ירדו גשמים לאחר כך:

בפרוס העצרת. ובתוספתא גריס על הבורות ועל השיחין ומערות:

בפרוס החג. אם אין להם מה שישתו מתריעין עליהן מיד:

מעתה אפי' יותר מכאן. אפי' לזמן יותר מכאן יהו מתריעין כשצריכין להן:

מעשה נסים. היא אם ירדו בזמן מאוחר כל כך ואין מתריעין על מעשה נסים שיעשו להם:

בזכות אדם א'. אפי' בזכות אדם א' או בזכות עשב א' בשדה הצריך לזה או בזכות שדה א' וכו':

הלכה ג

מתני' **וכן עיר שלא ירדו עליה גשמים וכו' וכל סביבותיה וכו'**. מפני שאותה העיר שלא ירדו לה גשמים תלך לקנות תבואה מסביבותיה ששם ירדו גשמים ויתייקר שם ויהיה רעב:

מתענו' ולא מתריעות. כדקאמר בגמרא שכן מצינו ביה"כ שמתענין ולא מתריעין רע"א מתריעות ולא מתענות. שכן מצינו בר"ה מתריעין ולא מתענין והלכה כת"ק:

גמ' **אמר ר' סימון וכו'**. זכותיה דחקלא עבדא. יתורא דקרא קא דריש דכתיב וחלקה אשר לא תמטיר עליה תיבש אם לא תמטיר עליה ודאי תיבש אלא לומר לך שלפעמים זכות השדה גורם כדאמרי' לעיל בזכות שדה אחת לפיכך אמר הנביא תיבש לגמרי ואפי' הטל לא יהא מועיל לה ולא יהא מהני לה זכותה:

מלמעלן. מן השמים ואינם מועילין מימי התהום להשקות:

מפני בעלי זרוע. שגוזלין וחומסין השדות ולמען יוסרו כשרואין כשאין הגשמים יורדין:

ומפני טללים רעי'. הגשמים יורדין ושוטפין אותן:

ושיהא העליון שותה כנמוך. ואם היו מסתפקין במימי התהום היה הנמוך שותה ביותר מן העליון:

ופוסקין ברבים. ליתן צדקה ואינן נותנין:

יחניף ודרוש ליה יחון וינוח אף:

חזיונו' חזיונות. מראות מראות:

הלכה ד

מתני' **וכן עיר שיש בה דבר או מפולת**. שחומותיה הבריאות נופלות אבל אם רעועות הן אין זה מפולת:

בג' ימים. אחד בכל יום אבל ביום אחד או בארבעה אין זה דבר דאקראי בעלמא הוה ולא קבע:

גמ' **מותנא הוה בציפורן ולא הוה עליל גו אשקקה דהוה ר' חנינא שרי**. לא היה נכנס הדבר תוך השכינה שהיה ר' חנינא שרוי שם והיה אנשי ציפורי אמרין מה זה הדין סבא ביניכו ויושב בשלום הוא ושכינתו וכולה מדינתא אזלה להן בבאישות ונכנס ר' חנינא ואמר לפניהן זמרי אחד וכו':

מיעבד תעניתא. על המטר:

ורבי חנינא עוצר המים מן ציפורא'. ואיך זכותו מועיל לנו כזכותיה דריב"ל לדרומאי והיו נצרכין עוד זמן שני למטר ועשו תענית ושלח ואייתי לריב"ל וא"ל וכו' ועלה ואמר לפניהן לא ריב"ל מחית מטרא וכו' אלא אלו לבבם רק ושומעין דברי תורה ומוסר ונכנעין

וציפוראי וכו'. מי עליל כשרצה לכנוס לביתו תלה עיניו וראה האויר הוא זך ובהיר ואמר וכי עד כדון יהא הכין ומיד נחית מיטרא וכו' ואח"כ קיבל על עצמו שלא לעשות שוב כן ואמר וכי אני אומר לבעל חוב שלא יגבה חובו מהם:

ותהא. ומתחרט שבראן:

בידו. כביכול בידו הביאן ומתחרט:

הרי הוא כאלו הרעותי. אני כביכול:

אמר יבון לה. תתנו לה כזה שהיא רוצה ותלך מלפני:

מאריך רוחיה. עוצר עצמו מפני שהיה מתחמד לשמוע שועתה ודיבורה:

ואית שרי מימור כן. בתמיה וכי מותר לומר כן אלא שלא לחלל שם שמים בר"א שיאמרו אינו כדאי להתענות:

מי עליל. כשנכנס פגע בו כותי אחד וא"ל ר' עצור מלבושך מהמטר שירד עליו כדי לקנטרו והשיב לו חייו דההוא גברא יהיה מעוצרין ובודאי משמיא מיעבד לון ניסן והשנה תהיה מצלחת וההיא גברא לא יזכה לראות ולא יחיה ועבדון וכו':

איתון חמין פוריין דשמש. באו וראו פירות מן השמש שלא ירדו גשמים ואף על פי כן הפירות יפות ומוצלחות הן:

וכל סביבותיה וכו'. כדפרישית במתני':

הלכה ה

לאשה הזאת שהיא מדבקת וכו'. לישנא דידבק דריש ובשלשה זה אחר זה דיבוק מיקרי:

הא עבידא יותר מכאן. צ"ל אם העיר מוציאה יותר מחמש מאות רגלי אם צריכה שיעור אחר:

אפי' עיר גדולה כאנטוכיא וכו' הדא אמרה יותר מכאן אינו צריכה שיעור אחר. כצ"ל:

ודכוותה. גבי דבר בחורים אבל לא זקנים:

תני אסכרה כל שהיא. מתריעין עליה אם מת אחד מתוכה:

שנים בדבר ואחד באסכרה. מהו ומתמה הש"ס איתא חמי בא וראה אסכרה כל שהיא אמרת מתריעין עליה ואת אמר הכין שנים בדבר וכו' פשיטא:

לכן צריכה. לכך צריכה הבעיא כשהתריעו וכו' והלכה לה ואח"כ וכו' מהו הגורם עכשיו אם הדבר וצריך עוד א' או האסכרה והואיל וחזרה מתריעין שוב עליה ולא איפשיטא:

הלכה ו

מתני' **על אלו מתריעין בכל מקום**. אם יראו באספמיא מתריעות בבבל בבבל מתריעין באספמיא כדקתני טעמא בסיפא מפני שהיא מכה מהלכת אם במקום אחד היא מתריעין עליה כל השומעין כדי שלא תבא עליהן:

על השדפון בתבואות והיא רוח שמפסיד ומתרוקן מן הזרע:

ועל הירקון. תבואה שהכסיפה פניה. א"נ ירקון מין חולי שמהפך בני אדם כירקות השדה:

ועל הארבה ועל החסיל. מין גובאי:

ועל חיה רעה. שנראית ביום בישוב:

ועל החרב. על חיילות העוברות ממקום למקום ואע"פ שאינם באים להלחם עם אותה העיר:

גמ' **מתריעין על פרגיא של פשתן**. פרגיא חבילה קטנה שהיא ניטלת ביד ובאגרוף וכלומר אפילו דבר מועט והוא של פשתן אם נראה בה שדפון מתריעין ואע"פ שאינה תבואה כדמפרש מ"ט שכן כתיב שמה ושערוריה נהייתה בארץ ואם היא בפשתן סוף שתהא גם בתבואה:

על השרב. חום חזק שכן כתיב קודר הלכתי וגו' ושורף אותי בלא חמה ולכן קמתי בקהל אשוע על זה:

אוקיר לאסייך וכו'. דרך משל היא שכן צריך להתפלל עד שלא תבא הצרה וכן כתיב היערוך שועך לא בצר קודם שבא צר:

אם סדרת תפלה מקודם ובכל עת לא יהא לך צרי עין ומקטרגים מלמעלה אלא הכל יהיו מאמצין כחך ומלמדין זכות עליך:

לא תהא מיצר פיך. לזרוק הדברים כך מפיך כמיצר וכלאחר יד אלא הרחב פיך בתפלה ואז ואמלאהו:

לא סוף דבר ארבה. אם בא הרבה כדרך ביאת ארבה אלא אפי' נראה כנף מארבה:

שהוא חוסל. וגומר את הכל:

גוביי דהוא גבי דינא דמאריה. ובא לעונש החטא:

כבר היה שנים בארץ ישראל. שאף הבהמות היו כחיות רעות חמור וכו':

אלא אפילו חרב של שלום. עם מדינה זו ועוברת למדינה אחרת כמו שמצינו שכבר עשה רושם בימי יאשיהו:

הלכה ז

מתני' **מעשה שירדו זקנים מירושלי' לעריהם**. לארץ ישראל:

כמלוא פי תנור. שלקתה תבואה בשדפון ולא היה בה אלא לעשות ממנה פת למלאות פי התנור:
באשקלון. בארץ פלשתים:
על שאכלו זאבים. וזהו חיה רעה ומכה מהלכת היא:
אלא על שנראו. ובאו לעיר:
גמ' **הדא דאת אמר במכונס**. מעשה שהיה שנראה שדפון כמלא פי תנור במכונס במקום אחד בשדה היה אבל אם היה במפוזר בכמה מקומות בהשדה אפי' פחות מכאן מתריעין עליה מפני שנראה שמהלכת היא:
נראו רצין אחריהן. הא דקאמר ר' יוסי במתני' על שנראו והוא שנראו רצין אחריהן. ור' יוסי בר' בון אמר לא בעי רצין אחריהן אלא שנראו במקום שאין ראוי להם שיש שם בני אדם והואיל ולא מתפחדין מהם משלחת היא:

הלכה ח

מתני' **ועל אלו מתריעין בשבת**. בעננו והכי קאמר בגמרא:
ועל הספינה המיטרפת בים. מתחבטת ומשתברת מלשון ביצה הטרופה בקערה:
ר' יוסי אומר לעזרה. לקבץ את העם שיבואו לעזור ולהושיע אבל לא לצעקת תפלה לפי שאין תנו בטוחים כל כך שתועיל תפלתינו לזעוק עליהם בשבת:
והלכה שאין תוקעין בשבת אא"כ הוצרכו לתקוע לקבץ את העם אבל זועקים ומחננים עליהן בשבת ואין מתענין:
אף על הדבר. מתריעין בשבת:
ולא הודו לו חכמים. להתריע על הדבר בשבת אבל בחול מתריעין:
גמ' **רב אמר עננו ה' עננו**. כך מתריעין בשבת:
מתני' פליגא על רב. דהא מדקתני ר' יוסי אומר וכו' מכלל דהא תנא קדמייא סבר מימר אפי' לצעקה של תפלה כמו שעושים בחול שמרבים בזעקת תחנונים:
ייעלין לון. יכנסו הגייסות וישללו בז:
ואין לא בטלית אפי' חדא מילה. ילכו להם מהעיר ומיד היו מתבקשין ולא נמצאו שהלכו להם והיה תלמידו רוצה לעשות כן בפעם אחרת ויבשה ידו אבל הועיל תפלתו שהלכו להם ותלמיד תלמידיה היה ג"כ עושה כן ולא נענש ולא הועיל תפלתו כלום לומר שאין שוטה נפגע וכו' ומחמת שטותו לא נענש:

הלכה ט

מתני' **על כל צרה שלא תבא על הצבור**. לישנא מעלי' נקט:

חוץ מרוב גשמים. לא שירדו כל כך הרבה שמקלקלין את התבואה אלא שכבר ירדו הרבה שאין צריכין להם עוד והן לטורח על בני האדם:

לפי שאין מתפללין על רוב הטובה כדדריש בגמרא דכתיב הביאו את כל המעשר וגו' והריקותי לכם ברכה עד בלי די עד שיבלו שפתותיכם מלומר די וכיון שכך מדתו של הקב"ה שמשפיע להם טובה הרבה אין מתפללין עליה:

מעשה שאמרו לחוני המעגל וכו' צאו והכניסו תנורי פסחים. של חרס היו ומיטלטלין ממקו' למקום בשביל שלא ימקו מהגשמים שבטוח בתפלתו היה שירדו גשמים הרבה:

עג עוגה. עשה רושם בקרקע עגול כעין עוגה ועמד בתוכה וכו':

לא כך שאלתי. אלא גשמים הרבה בשפע למלאות בורות וכו':

להר הבית מפני הגשמים. שהר הבית מקורה היה כדאמר בגמרא:

צאו וראו אם נמחית אבן הטועים שהיתה בירושלים אם היא כולה מכוסה במים לפי שהיתה גבוה מאוד ולא היה אפשר שתתכסה בגשמים אלא אם כן בא מבול לעולם ולמה היתה נקראת אבן הטועים שכל מי שנאבד לו אבדה הולך לשם שכל המוצא איזה דבר היה עומד עליה ומכריז ואומר מציאה מציאתי. באין בעליה ונותנין סימניה ונוטלין אותה:

שלח לו שמעון בן שטח צריך אתה לנדות. אלמלא חוני אתה ולפי שהטיח דברים כלפי מעלה ואמר לא כך שאלתי. ועוד שאלו שנים כשני אליהו וכו' כדקאמר בגמרא אבל מה אעשה לך ואתה מתחטא מתגעגע לפני המקום ב"ה והוא עושה לך רצונך:

גמ' **ר' יונה שמעון בר בא וכו'**. גריס להא לעיל שלהי ברכות על פסוק הביאו את כל המעשר וגו'. דבר שאי אפשר לך לומר עליו די שאין בו למותרות בעיני המקבלין והוא ברכה של רוב גשמים ולפיכך דריש רב עד שיבללו וכו' דיינו וכו' שהיא תוספת ברכה כל כך עד שיאמרו דיינו ברכות ואין מתפללין עליה כדפרישי' במתני':

מעשה וכו' הדא אמרה ערב פסחים הי'. והוציאו התנורים לצלות בהן פסחיהם לפיכך אמר להן הכניסו:

ותני כן. במגילת תענית בארבע עשר ביה בניסן וכו' כצ"ל:

שלא בא בענוה. בתחלה אלא אמר להם צאו והכניסו וכו' ומראה שבטוח בתפלתו הוא לפיכך לא ירדו מיד:

ר' יודן גיריא. כך שמו:

הדין חוני המעגל וכו' זה שמדבר בו לקמיה:

נם. נתנמנם וישן לו וכו' וחמא עלמא מיחלף שבזויות שהיו כרמים נטיעים נעשה מקום זתים וכו' ושאל לבני מדינתא מה קלא בעלמא וכו' שמענן כשהיה חוני המעגל נכנם לעזרה היתה כולה מאירה ונכנס ואנהרת וכו':

כמפי הנוד. כך היו הטיפין:

מה עיסקה דהדא אבן הטועים וכו'. כדפרישית במתני'.

כדי שיהא אדם עומד בקרן העופל וכו'. כלומר שאי אפשר שיהי' זה אא"כ יהיה מבול אבל בטוחים אני וכו':

הלכה י

לידי חילול השם שאו זה או זה שבועת שוא ע"י:

תמן תנינן. בפ"ק דר"ה ולא גרסי' נמצאת מביא מבול לעולם אלא ולא נמצאת מעכב את הרבים וכו':

ואמר לו. לשמעין בן שטח ומפני מה אתה אומר כן וכי אין הקב"ה מבטל גזרתו מפני גזירתו של צדיק הא כתיב ותגזר אומר ויקום לך. א"ל הן וכו' מפני גזירתו של צדיק חבירו ואלו היו כימי אליהו וכו':

מה ת"ל. יולדתך:

הא כתיב ואמך אלא קרי אומתך:

שעתך. שאתה נולדה בה וזהו יולדתך:

לישן גמטריון הוא. לשון יוני שמרמזין בגימטריאות ולומר אפרא בעיני אימיה של זה:

ישמח וגו' ותגל יולדתך אמך. וזהו בכפלים:

הלכה יא

מתני' **היו מתענין וכו' קודם להנץ החמה לא ישלימו**. דאכתי אל עליהן התענית כשירדו הגשמים:

ר"א אומר קודם חצות לא ישלימו. דחצות זמן אכילה היא ועדיין לא חל התענית עליהם ומחצות ואילך חל התענית כיון שלא סעדו בזמן סעודה והלכה כר"א:

צאו ואכלו ושתו ועשו יו"ט. ולא אמרו להן קראו הלל הגדול לפי שאין קורין הלל הגדול אלא בכרס מליאה ונפש שבעה ומשום דכתיב ביה נותן לחם לכל בשר קורין אותו הלל הגדול ונאה להאמר על השבע:

גמ' **היו מתענין וכו' שנאמר והיה טרם יקראו ואני אענה**. כלומר זה רמז שלפעמים נענים טרם זמן הקריאה והיא בהנץ החמה ולאחר הנץ החמה שכבר התפללו הרמז היא בסוף הפסוק עוד הם מדברים. בתפלה ואני אשמע:

או חילוף. דרישא דקרא מיירי שלאחר הקריאה הן נענין והאי טרם כמו טרם כלה לדבר וסיפא מיירי מקודם הנץ החמה ועוד הם מדברים כמו עודנו מדבר שהיא עד שלא דיבר:
אמר ר' תנחומא ותני כן. כמו הפירכא:
אין ענייה אלא סמוך לקריאה לאחריה ואין קריאה אלא סמוך לעניים מקודם וא"כ רישי' דקרא בלאחר הנץ החמה מיירי:
א"ל אוריך. המתן שמא ימלכו להשלים התענית לגמרי:
אסור להתענו' עד שש שעות בשבת. גרסי' להא בפ"ח דנדרים בהלכה א':
מתני' אמרה כן. לר"א קודם חצות וכו' מפני שעד כדון צפרא היא ולא חל התענית:
לאחר חצות ישלימו שכבר עבר רובו של יום בקדושה בתענית אלמא דעד חצות מיחשב תענית והלכך אסור להתענות עד חצות בשבת דכמו שהתענה כל היום דמי:
אמר לספריה. שהוא מסתפר ממנו קום לך אצל ההיכל ואמור בגין וכו' ולית בחייליה מצטער להתענות ומיד הוה מיטרא נחית:
הוה עלמא טייף. הציף העולם מרוב גשמים:
מפלתה. בית שנוטה ליפול:
רבע. רבץ ונפל:
איזו הלל הגדולה. גרסינן להא לעיל בפ"ה דפסחים בהלכה ז' עד סוף הפרק ושם מפורש ע"ש:
הדרן עלך סדר תעניות האלו

פרק ד

הלכה א

מתני' **בשלשה פרקי' בשנה וכו'**. בבבלי קאמר תעניות ומעמדות מי איכא מוסף חסורי מיחסרא והכי קתני בג' פרקים הכהנים נושאים את כפיהם כל זמן שמתפללין ויש מהן ארבעה פעמים ביום שחרית ומוסף ומנחה ונעילת שערים והיא ביום הכפורים שיש בו מוסף ואלו הן השלשה פרקים בתעניות ומעמדות וביה"כ ומתני' דר"מ הוא דאמר יש נשיאות כפים במנחה בתעניו' ובמעמדות דטעמא מאי אמרו ואין נשיאות כפים במנחה משום שכרות והאידנא ליכא שכרות ור' יוסי פליג עליה וס"ל דגזרינן מנחה של תעניות אטו מנחה דכל יומא ומנחה דאיתא בכל יומא גזרו ביה רבנן נעילה דליתא בכל יומא לא גזרו בה רבנן והלכה כר' יוסי בד"א בתעניות שמתפללין בו מנחה ונעילה כגון יהכ"פ ותעניות צבור הללו אבל תענית שאין בו נעילה כגון תשעה באב וג' צומות הואיל ותפלת

מנחה שלהם סמוך לשקיעת החמה הרי נראית כנעילה ואינה מתחלפת במנחה של כל יום לפיכך יש בה נשיאת כפים מדינא:

ובמעמדות. אנשי מעמד היו מתענין ארבעה ימים בשבוע כדתנינן לקמן:

גמ' **את שמע מינה**. מן המתני' תלת מילי:

שמתענין במעמדות. לפיכך יש בהן נשיאות כפים במנחה משום דלא שכיחא שכרות:

ושמתפללין ארבע. תפלות אף במעמדות כדקחשיב להו במתני':

ואין נשיאות כפים וכו'. וש"מ נמי שאין נשיאות כפים בלילה כדקתני ארבעה פעמים ביום:

וישא את כפיו ואל יתפלל. ואמאי קתני בארבע תפלות הללו דוקא ומשני מצאנו וכו':

תני זו דברי ר"מ. דסבירא ליה יש נשיאות כפים במלחה בתענית משום דלא שכיחא שכרות:

בעירובין ובתענית צבור וכו'. גרסי' להא לעיל בפ"ו דעירובין סוף הלכה ד' דקאמר התם לר"מ דצריך על ידי עירוב ועל ידי שיתוף ובתענית צבור הא דהכא:

אף במגילת אסתר וכו'. כדקאמר לקמן בפ"ב דמגילה מהיכן קורא אדם את המגילה ויוצא בה ידי חובתו ר"מ אומר כולה:

איתפלגון וכו' חד יליף לה מן הנזיר. כדאמרן מסמיכו' הכתוב. וחד יליף לה מן השירות דכתיב לשרתו ולברך בשמי מה עבידה אסור בשתויי יין אף ברכה:

ולא ידעין וכו' מי הוא דיליף לה מזה ומי הוא דיליף מזה:

מאן דיליף מן הנזיר וכו'. כלומר ולשניהם קשיא דמאן דיליף מנזיר א"כ לאסור בחרצן כמו הנזיר ומאן דיליף משירות א"כ נימא דאף נשיאות כפים אסור בבעלי מומין והא תני בברייתא אם היה דש בעירו ואין העם מסתכלין בו מותר כהדא וכו' לא משני הכא מידי:

רב הונא מעבר זלדקן. הוא הנקרא זבלגן שעיניו זולפות דמעה ומעביר אותושלא ישא את כפיו:

והא תני וכו'. ומשני ר' מנא לא משום הכי אלא שנראה כקטן היה ובימות הרגל הוה בגין שלא יאמרו וכו':

זאת אומרת וכו'. ולפיכך אסרו אם לא היה דש בעירו שלא יסתכלו בו:

משה. כך היה דרכו של ר' חגיי כשהיה אומר איזה דבר בבית המדרש היה נשבע משה שכך וכך הוא כדאמרי' הכא ובפ"ו דדמאי ובכמה מקומות:

מנין לנשיאות כפים. מן התורה עד כדון בשחרית במוסף. מנין דמהאי קרא לא למדנו אלא פעם אחד והיא בשחרית וקאמר מדכתיב ויצא אהרן וגו' וזה נאמר אחר שגמר

עבודת היום ולעיל מיניה כתיב ויקרב וגו' מלבד עולת הבקר אלמא דחוזרין ונושאין כפיהם גם בתפלת מוסף שהוא נגד עבודת היום:

המקרא הזה מסורס הוא. אגב דמייתי להאי קרא דריש ביה:

הלא לא צריך לומר וכו'. שכך משמעות הכתוב שלאחר שגמר העבודה ברכם ומפני מה כתיב וישא ואחר כך וירד מעשות וגי' אלא מלמד שבשעת ירידתו מעל המזבח היה נושא את כפיו ומברך את העם ולא המתין עד שירד לגמרי:

מה שירות בעמידה. דכתיב לעמוד לשרת:

וכן הוא אומר. בד"ה ב' ל' גבי יחזקיהו כתיב שם ויקמו וגו':

ברכה סתימה. לא כתיב אצל אהרן אלא ויברכם סתם:

ופירשה וכו'. ובברכה זו ברכם:

ומנין לנעילה וכו'. כל הסוגיא כולה עד סוף הלכה גריס לה לעיל בברכות פ' תפלת השחר בהלכה א':

מנין לנעילה. היכן הוא הרמז לתפלה זו דשלשה האחרות יש להן רמז אי למ"ד אבות תקנום אי למ"ד כנגד תמידין ואברים ופדרים וכן מוסף כנגד קרבנות מוספין ולנעילה מנין:

גם כי תרבו תפלה אינני שומע. מכחן דבדין הוא שכל המרבה בתפלה נענה וכלומר אף תפלת נעילה לרבוי תפלה תקנוה:

מחלפה שיטתיה דר' לוי תמן בריש פ"ב דביכורים הוא אומר דאין שבת ברבוי תפלה כדדריש בכל עצב וגי' ודבר שפתים שמרבה להתפלל אך למחסור הוא כמו שמצינו בחנה:

והלא אין עולם של לוי וכו'. אגב מפרש הפסוק עד עולם והוא היה חי עד נ"ב שנה ומאי עד עולם דקאמר ומשני דשתי שנים שגמלתו אינם מן המנין דוישב שם אמרה:

וכה אמר הכין. מ"מ קשיא דהכא אמר שטוב היא להרבות בתפלה:

כאן ביחיד. הא דקאמר ר' לוי התם:

וכאן בצבור. הוא דקאמר שטוב להם שירבו בתפלה כדדריש מקרא גם כי תרבו וברבים משתעי:

ר' חייה בשם ר' ייחנן. לא סבר להא דר' לוי אלא אפילו יחיד המרבה בתפלה נענה כדדריש מקרא דחנה משום דמיהת נענתה בתפלתה וזה היה על ידי שהרבתה להתפלל:

עד אימתי היא נעילה. ובברכות גריס אימתי היא נעילה כלומר ומאי היא נעילה שאמרו:

בנעילת שערי שמים. שהוא בלילה בתחלתה:

בנעילת שערי היכל. שהיא ביום סמוך לחשיכה:

מתניתא. דהכא דקתני ביום מסייעא לר' יוחנן דכי אית לך מימר נעילת שערי שמים ביום הן אלא נעילת שערי היכל היא:

מחלפה שיטתיה דרבי. דהכא קאמר לעיל נעילה בלילה זמן נעילת שערי שמים והכא קאמר כד תיחמי שמשא בריש דקלי וזהו זמן נעילת שערי היכל:

על ידי דהוה מאריך. רב בתפלתו הרבה התחיל כשהשמש בריש דיקלי והיה מגיע סמוך לזמן נעילת שערי שמים ועדיין היה עומד בתפלה:

נעילה מהו שתפטור את של ערב. למ"ד דזמנה בתחלת הלילה א"כ מהו שיצא בה לתפלה של ערבית וא"צ עוד להתפלל של ערבית:

ואיכן הוא מזכיר של הבדלה. שהרי אין בה ברכת אתה חונן והיכן הוא כולל להבדלה: והיאך יהו שבע של נעילה פוטרות י"ח של ערבית:

ולא כבר איתתבת. ולא כבר הקשיתי על זה מהבדלה ולמה לך לאהדורי תו בתר פרכי אחריני:

ובגין דאיתתבת תיבטל. בתמיה אם בשביל הקושיא שלך תבטל דברי רב דהא לאו קושיא היא שהרי יכול ליכלול להבדלה בכלל שאר. ברכות דנעילה:

אמר ר' יוסה. לא הוא דאדרבה מה שהקשה ר' בא מהבדלה שפיר היא מקשי דהואיל וכל השנה אומרה להבדלה בחונן הדעת אין לשנות הסדר אבל מאי דאקשי ר' יונה היאך יהו שבע פוטרות י"ח לאו קושיא היא משום דקל הקילו עליו מפני תעניתו שלא יהא צריך להאריך ויהיה ברכות ז' פוטרות י"ח:

מריי. מוריי. מכולכם שמעתי וקבלתי שאין נעילה פוטרת של ערב ועכשיו שמעתי ג"כ מר' סימון בשם ריב"ל דאמר הכי וכן ר' יוסי ב"ר בין משום תני ר"ח וכו' ובמוצאי תענית צבור שחל להיות בשבת כדקאמר לקמן בר"ח וכו' וכך לפעמים היו מתענין בשבת כדתנן בפ' דלעיל על אלו מתריעין בשבת ואיכא למ"ד שגם מתענין בשבת ואיכא למאן דאמר מתריעין בענינו כדקאמר לעיל וכלומר שאף על פי שיש בהן נעילה צריך להתפלל י"ח של ערבית מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת:

אף על פי שאין נעילה בשבת. אי לאו יה"כ אפ"ה מזכיר של שבת בתפלת נעילה:

אוספין. הוסיפו עליה עוד שאפילו ר"ח שאינו חמור כשבת אם חל להיות בת"צ שגוזרין על הגשמים ובא ר"ח בתוכן ותפלת נעילה נוהגת בתענית צבור מזכירין של ר"ח בנעילה:

איכן הוא מזכיר של ר"ח. אתפלת נעילה קאי דקאמרת דאף בנעילה מזכיר של ראש חודש איכן הוא מזכיר:

אמר ר' בא. מסתברא כר' אבינה דמה מצינו בכל מקום בתפלת נעילה מזכיר מעין המאורע בברכה רביעית אף כאן בשל ר"ח אומרה ברכה רביעית בנעילה וכן נפק עובדא כהדא דר' בא:

במה קורין בתורה בר"ח של תענית וכו'. גרסינן להא לעיל בסוף פ"ב עד ירמיה ספרא ע"ש:

ראש חדש שחל להיות בשבת במה קירין. להמפטיר:

מתניתא אמרה כן. דתנן בפ"ד דמגילה לכל מפסיקין לר"ח וכו' דמפסיקין מהפטרה של פרשת השבוע וקורין בשל ר"ח:

ר"ח שחל להיות בחנוכה. במה קורין בתחלה בשל ר"ח או בשל חנוכה:

קורין שלשה בר"ח. דתדיר קודם והד' קורא בחנוכה:

ר' פינחס וכו' להודיעך שלא בא הרביעי אלא מחמת ר"ח. לפיכך קורא הרביעי בו:

הגע עצמך שחל ר"ח של חנוכה להיות בשבת והלא בשבעה קורין בפרשה של זו השבת וא"כ מה סימן יש לך כאן לומר שלא בא הד' אלא מחמת ר"ח:

א"ל והדא שאילתיה. דרך בדיחותא השיב לו וא"ל וזו השאלה של סופר כמוך היא דמה שאלה היא משבת שלעולם קורין ז' ואי אפשר לעשות סימן בד' בשל ר"ח ומה שייכא קריאה של שבת לקריאה של ימות החול:

מאן דמצלי. מי שהוא רוצה להתפלל של ערבית ולהקדים עצמו יתפלל. דערבית ואף שהשמש עדיין עומד ויום גדול הוא ובמוצאי שבת קאמר כדלקמן:

משכני. משך אותי ר' ישמעאל בר' יוסי אצל בית פונדק אחד ואמר לי כאן התפלל אבא של לילי שבת בע"ש מבעוד יום:

ר' יוחנן פליג על זה וקאמר הש"ס ולא היא דלא הוה צריך לחלוק ע"ז דלמה לא יעשה כן להקדים של שבת שהרי כן מוסיפין מחול על הקדש:

ועוד דהא סלקין החמרים ממקום ערב ששם היה ר' דוסא שרוי והם עולים לציפורי ואמרו שכבר שבת ר' דוסא בעירו והקדים לקבל עליו שבת מבעוד יום גדול:

והיידא אמרה דא. ואם באיזה דבר שמעת דפליג ר' יוחנן עליו זה הוא מה דאמר ר' חנינא משכני וכו' שהעיד ר' ישמעאל שהתפלל אביו של מוצאי שבת בשבת ועלה אפשר הוא דפליג ר' יוחנן:

ואפי' עלה וכו'. הדר קאמר דאפי' עלה לא הוה צריך ר' יוחנן למיפלג שהרי רבי היה מצוה לאבדן מתורגמניה להכריז שאף של מוצאי שבת הרוצה להקדים ולהתפלל יתפלל מבעוד יום וכן ר' חייא בר בא וכו':

עלה אדם למטתו. אם התפלל של ערבית מבעוד יום ועלה על מטתו שוב אין מטריחין עליו לירד ולחזור ולהתפלל בזמנו:

כל זמן דהוינא עביד כן. להתפלל מבעוד יום והלכתי לישן הייתי מתפחד כל אותו הלילה:

לית לך. סתמא דהש"ס קאמר לה אין לך אלא כהאי דאמרינן לעיל שאפי' לכתחלה מותר להקדים ולהתפלל מבעוד יום:

אתיין אילין פלוגוותא. אם היא חובה או רשות כאילין פלוגוותא דפליגי לעיל אם תפלת נעילה. פוטרת של ערבית דלמ"ד רשות פוטרת ולמ"ד חובה בפני עצמה היא אין תפלה אחרת פוטרת אותה:

הפטר את העם. ותשתוק מלתרגם:

לר' זינין החזן. חזן הכנסת שהיא ממונה על צרכי הצבור ואמרו לו אמור שיתחיל ויאמר מה דאמרו אחריו מקרא הזה כי על מי וגו' ועל שם שהי' מצער אותו כמה פעמים:

כמה ספסלים היו שם. שבו ביום הוסיפו לפי שכלם היו באים לבית המדרש לשמוע וללמוד שכל הלכות הספיקות נשנו בו ביום:

כהיא דתנינן תמן. בריש זבחים אמר בן עזאי וכו':

תמן תנינן. בפ"ה דכתובות זה מדרש וכו':

מן אלין את חיי. מאלו אתה מפרנס עצמך א"ל ועד עכשיו לא ידעת מצערן של חכמים בפרנסתם:

נענתי לך. בדברי' ומחול לי ונתפייס ר' יהושע:

חד קצר. כובס אחד להודיע שנתפייסו עם ר"ג ויחזור לנשיאותו ואית דאמרין ר"ע בעצמו הוא שהלך להודיע לבית המדרש:

מי שהוא מזה בן מזה יזה. כלומר מי שהוא רגיל לחזות באפר פרה וכמוהו אביו כן ודרך משל הוא וכלומר מי שרגיל בחשיבות ונשיאות וירשה מאביו הוא ינהג הנשיאות:

מי שאינו וכו'. בלשון תמיה הוא וכי אחר שאינו רגיל בכך לא הוא ולא אביו יאמר לזה הרגיל מימיך מימי מערה ואפרך אפר מקלה ופסולין להזאה הן זה ודאי לא וכך הוא הדבר הזה:

אמר להן. ר"א בן עזריה נתרציתם וכו' ואע"פ כן לא הורידו לר"א בן עזריה מגדולתו לגמרי אלא מינו אותו אב"ד ורבן גמליאל חזר לנשיאותו:

הלכה ב

מתני' **אלו הן מעמדו' וכו'**. מפרש בגמרא דמה טעם קאמר מה טעם תקנו מעמדות לפי שנאמר צו את בני ישראל וגו' הציווי לכל בני ישראל דכתיב תשמרו ואי אפשר לכל ישראל כולן שיהו עומדין בעזרה בשעת קרבן לפיכך התקינו וכו' על כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלים וכו' שישראל גם כן בחלקים לכ"ד חלקים שהן שלוחין מכל ישראל לעמוד על הקרבן:

וישראל שבאותו משמר וכו'. אותם שהיו רחוקי' מירושלים ולא היו יכולין לעלות ולעמוד על הקרבן במשמר שלהן מתכנסין הן בעריהן בבתי כנסיות ומתענין ומתפללין וכל אותו המשמר בין אלו המתכנסין בעריהן ובין אלו שהיו בירושלים עושין כן וקורין בתורה בכל יום במעשה בראשית להודיע שהעולם עומד על העבודה שעושין במקדש:

גמ' **לא צורכה דא**. לא אלו הן המעמדות וכו' לא היה צריך למיתני אלא כך אלו הן המעמדות מתכנסין בעריהן וכו' ומאי האי דקתני לפי שנאמר וכו' קודם שמפרש מה הן המעמדות ומשני בא להתחיל מתחלת הפרשה שכתוב בה הציווי לכל ישראל ומה טעם קאמר כדפרישית במתני' וכדמסיק לה ר' יונה אילין תמידין וכו'. וגרסינן להא לעיל בריש פרק מקום שנהגו עד מניין שהשיר מעכב וכו' זה השיר וע"ש:

שמונה משמרות כהונה העמיד משה ארבעה משל בני אלעזר וכו'. גמרא גמירי להו:

בית אב אחד וכו' לאלעזר. מלמד שניתוסף לו עוד בתי אבות אחרים אבל גבי איתמר כתיב ואחוז אחוז לאיתמר מה שתפס תפס וכדקיימי מעיקרא קיימי וכדכתיב ויחלקום לבני אלעזר ראשים לבית אבות ששה עשר ולבני איתמר לבית אבות שמונה:

לחזיר שבעה עשר. כתיב שם גבי מנין המשמרות ללמד שחזר המחזור לאלעזר לפי שהיו מבני אלעזר כפולים מבני איתמר וכשבא להי"ז חזר הוא המנין לבני אלעזר עד שנעשו בין הכל עשרים וארבעה משמרות:

לעשותן עשרים ושלש אין אתה יכול וכו'. אמר ר' אבהו חשבתים וכו'. לעיל בשלהי סוכה גרסינן להא דקא יהיב טעמא למה יסדו כ"ד דווקא לא פחות ולא יותר ע"ש שמבואר היטב ותמצא מעשה חושב בענין הטעם לשדה אחיזה שפירשתי:

ארבע משמרות עלו מן הגולה וכו'. תוספתא היא ריש פ"ב:

שאפי' יהוריב וכו'. שהוא היה הראשון של הכ"ד ולא עלה עכשיו והתנו שאף אם יעלה אחר כך שלא ידחה וכו':

ועשו עצמן בתי אבות. לכל הימים מימי השבוע ויש משמר וכו' כדקחשיב ואזיל:

רבי הוה ממנה תרין מינויין. כך היה רגיל להמנות לשנים כאחד ואם היו כדאי לכך היו מתקיימים ואם לאו היו מסתלקין ומינה אחרים תחתיהן ומשהלך לעולמו צוה לר"ג בנו לא תעשה כן אלא תמנה לכל הראוים כאחד. ואיידי דאירי במנויי בתי אבות מייתי להא:

בגין דצווחין עלוי. בשביל שאנשי צפורי היו קובלין עליו בציפורי:

ובגין צווחה עבדין. בתמיה ומה היה רבי משגיח עליהם:

אמר ר"א בר' יוסי. לא בשביל כך אלא על שהשיבו טעם ברבים כדלקמיה וחרה רבי עליו דרבי היה יתיב מתני לדרוש הפסוק הזה וזכרו וגו' וא"ל ר' חמא הומות קרינן:

א"ל. רבי הן קריתה. היכן קריתה כך:

כד תיחות לתמן. לבבל א"ל לרב המנונא שמניתיך לחכם והבין ר' חמא שלא יתמנה ביומי דרבי שרמז לו כד תיחות לתמן ואיני ממנה אותך עכשיו:

אין חנינה. זהו רבי חמא בר חנינא אם היא הראשון אני השני אחריו ואין ר' פס מרומא וכו' וקבל עליו רבי חנינה שלא יתמנה לפניהן והשלישי נתמנה הוא:

זכיתי לאריכות ימים ולא ידעו. אם בגין הדא מילתא דענווה שעשיתי או אם בשביל שהייתי נוהג כשעליתי מטבריא לצפורי הייתי מעקם הדרך ולשאול בשלומו דרבי שמעון בן חלפתא במקום עין תינה ולית אנא ידע איזה זכות גרם לי לאריכות ימים ושנים:

פלגון איקר. לבסוף חלקו כבוד לשמואל והושיבו אותו לראש לפניהם וכשעלה רב לבבל חלק לו שמואל כבוד והושיבו לפניו ואמרו אלין דבית שילא אנן במקומינו לשניים יושבים כמקודם וקבל עליו שמואל להיות הוא יושב בשלישי:

שלשה ספרים. מצאו בעזרה וכו' בפרק ששי ממסכת סופרים גריס לזה אמר רבי שמעון בן לקיש שלשה ספרים וכו' וגריס שם באחד כתוב אחד עשר הוא ובשנים מצאו כתוב שאחד עשר כתוב היא וכלו' י"א פעמים כתיב היא בויו וקרינן היא ובשנים מצאו כתוב שהי"א כתיב היא כדקרינן:

תני. בתוספת' דברכות פ"ד:

סדר הסב. של הסעודה:

אבות דרך הסב הן קבורין. אברהם באמצע יצחק מכאן ויעקב מכאן:

תמן תנינן. פ"ק דאבות:

זו גמילות חסדים. שהוא ביד לפיכך זוכה לבצל ידי כסיתיך:

תמן תנינן. שם:

אמת ומשפט שלום וגו'. בפסוק נאמר אמת מקודם אלא שפטו יתירה הוא דדריש דהא כבר כתיב ומשפט והל"ל יהיה בשעריכם אלא דה"ק אמת ומשפט כשהאמת בא ע"י שנעשה הדין ומשפט בתחלה אז בא שלום ע"י כך וזהו דלא כתיב ושלום כמו גבי משפט

והיינו דכתיב אח"כ שפטו בשעריכם ר"ל שהכל תלוי אם תנהגו כך שעל ידי משפט בשעריכם יבא האמת ואז יהיה שלום:

הלכה ג

מתני' **ביום הראשון**. של שבוע קורין בראשית יהי רקיע לפי שאין בפרשת בראשית לבדה ט' פסוקים כדי קריאת כהן לוי וישראל וכן כולם ובששי תוצא הארץ ויכלו לפי שאין בפ' תוצא הארץ אלא ח' פסוקים לפיכך קורין ויכלו:

פרשה גדולה קורין אותה בשנים בפ' בראשית לאחר שקרא הראשון שלשה פסוקים חוזר השני וקורא פסוק השלישי שקרא הראשון ומשלים פ' בראשית והשלישי קורא יהי רקיע:

בשני הראשון קורא יהי רקיע ושנים קוראין יקוו המים וכן כולם:

בשחרית וכו'. הכא מיירי בשאר מעמדות שהיו בא"י חוץ לירושלים שהן היו קוראין במעשה בראשית כמשפטן אפי' ביום שיש בו קרבן מוסף דהא אינהו לא טרידי אבל המעמדות שהיו בירושלים ביום שיש בו קרבן מוסף לא היו קורין במוסף במעשה בראשית כדתנן לקמן קרבן מוסף אין בו במנחה והשתא קרבן מוסף דחי מעמד דמנחה דלאו דידיה הוא מעמד דידיה לא כל שכן:

בשחרית ובמוסף וכו'. ה"ק בשחרית ובמוסף הוא דמביאין ס"ת וקורין פרשה גדולה בשני' וקטנה ביחיד אבל במנחה אין מביאין ספר תורה מפני טורח התענית אלא נכנסין וקורין ע"פ כקורין את שמע:

ערב שבת במנחה לא היו נכנסין. לבה"כ ולא היו קורין כלל מפני כבוד השבת שהיו טרודין לתקן צרכי השבת:

מתני' **כל יום שיש בו הלל**. כגון ימי חנוכה שיש בהן הלל ואין בהם מוסף אותן שהיו במעמד לא' היו קורין שום פרשה בשחרית לפי שלא היה להם פנאי לעשות המעמד והלל דוחה אותו:

קרבן מוסף אין בו נעילה. ראש חדש שיש בו קרבן מוסף לא היו קורין שום פרשה בנעילה בירושלים וכל שכן שלא היו קורין פרשה במוסף עצמו ולא במנחה שהיא קודם לפי שהיו טרודין במוסף שיש בו להקריב יותר מתמיד שהוא אחד:

וקרבן עצים אין בו מנחה. כלומר יום שיש בו קרבן עצים כבמתני' דלקמן ואין בו קרבן מוסף דוחה מעמד של מנחה אבל לא של נעילה דברי ר' עקיבא:

אמר לו בן עזאי כך היה ר' יהושע שונה קרבן מוסף דוחה מעמד דמנחה וקרבן עצים דוחה אף מעמד דנעילה וכ"ש שדוחה מעמד דמנחה שקרבן עצים היה קרב קודם תמיד של בין הערבים ואם דוחה מעמד של נעילה כ"ש שדוחה של מנחה הסמוך לו:

חזר ר"ע להיות שונה כדברי בן עזאי. ומשום דקרבן מוסף מדברי תורה הוא ודין הוא שלא ידחה אלא מעמד דמנחה דליכא למיחש דלמא מידחי קרבן דדברי תורה לא בעי חיזוק אבל קרבן עצים אע"פ שתקנת נביאים היא כדברי סופרים דמי ובעי חיזוק ודין הוא דלידחי מעמד דמנחה ודנעילה כי היכי דלא לידחי לקרבן עצים:

גמ' **שלשה קרויות שבתורה**. בשני וחמישי ובשבת במנחה שתקנו שלשה קרוין בתורה לא יפחתו מלקרות עשרה פסוקים:

כנגד עשרת הדברות. צריך שיהיו עשרה פסוקים:

והא תנינן וכו' והא לית בהון אלא תמניא. חמשה בפרשת בראשית ושלשה. ביהי רקיע:

איתפלגון כהנא ואסא. היכי עבדי:

חד אמר חוזר. כדמפרש לקמיה חוזר שני פסוקים ומתחיל בפסוק השלישי שקרא הראשון ועוד שני פסוקים שלאחריו הרי שלשה פסוקים שבפרשת בראשית קורין שנים:

ומ"ד חותך. מפסיק הפסוק החמישי לשנים לפי שנחשב ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד לפסוק בפני עצמו וקורא וירא אלהים ויקרא אלהים וגו' הן כשני פסוקים הרי ג' והא תני בשני יהי רקיע יקיו המים וכו'. ולית בהו אלא ז' פסוקים ולמ"ד חוזר ניחא שהשלישי חוזר לשני הפסוקים שקרא השני וקורא ג' פסוקים אלא למ"ד חותך הפסוק האחרון לשני פסוקים לפי שויהי ערב וגו' הוא כפסוק בפני עצמו קשיא דאפילו חותך הוא אכתי לית ביה שלשה פסוקים שהרי יקוו המים אין בו אלא ה' פסוקים עם ויהי ערב ואם חותך הוא יש כאן חמשה פסוקים ולא יותר שהרי אתה אומר חותך לפני ויהי ערב והיאך קורין בו שנים:

והרי פ' עמלק. שקורין בפורים ואין בו אלא ט' פסוקים:

שנייא היא. שהוא סדרו של יום. וענין בפני עצמו הוא:

והא תני המפטיר בנביא לא יפחות מכ"א פסוקים כנגד ז' קרואים ג' פסוקים כנגד כל אחד:

וחסר כאן וה"ג במגילה פ"ד בהלכה ב' ויהיו עשרים וג' תלתא עשרה ותלתא עשרה וחד ג'. כלומר למאי דאמרת דכל היכא דמצינו למיהדר אחר עשרה פסוקים מהדרינן אם כן גם במפטיר בנביא אמאי תקנו שלשה פסוקים נגד כל אחד ואחד ליתקנו עשרה פסוקים נגד ג' הראשונים כמו שתיקנו עשרה פסוקים בתורה וג' הקורין ה"נ נימא בנביא

וכן עשרה פסוקים וג' השנים וכנגד חד השביעי שלשה פסוקים כמו שמצינו ג' פסוקים בתורה ואחד ולא משני מידי:

תני אנשי מעמד היו מתענין בכל יום וכו'. ומתפללין בכל יום מעין אותו יום כדימפרש ואזיל:

ולא במוצאי שבת. ביום ראשון מפני כבוד השבת שהיו במנוחה ועונג ולבא ליגיעה ותענית ובע"ש שלא יכנסו לשבת כשהן מעונין:

תני סנהדרין גדולה וכו'. וכי סנהדרין יכולה להתענות בכל יום אלא שהיו מחלקין עצמן לבתי אבות לכל שבוע ושבוע ובית אב אחד מתחלקין לכל יום ויום:

אחינן אע"ג דאית בליבנין עקין סגיך. להתענות ולהתפלל עליהן אלא להן דהאי צרה שגזרו עליה דאתינן להתפלל עכשיו:

גמ' **מתניתא דר"מ**. פלוגתא דר"מ ורבנן בתוספתא פ"ג היא דגריס התם בשחרית ובמוסף דברי ר"מ וחכמים אומרים כל שיש בו מוסף קורין במוסף וכל שאין בו מוסף אין קורין בו מוסף. ואמתני' דלעיל קאי דקתני שהיו קורין בשחרית ובמוסף ויש לגרוס זה אחר מתני' דלעיל דלר"מ דהתוס' היו מתפללין שחרית וקורין במעשה בראשית ומתפללין מוסף וחוזרין וקורין ברם כרבנן לא היו קורין במוסף אלא ביום שיש בו קרבן מוסף ומתפללין שחרית וקורין וחוזרין ומתפללין תפלה יתרה שלהם והיא נקראת תפלת מוסף כדאמרינן הכא בריש פירקין שמתפללין ארבע ולא היו קוראין בתפלה זו אלא הולכין להם:

הא מוסף יש בו. אמתני' דידן קמהדר דקתני קרבן מוסף אין בנעילה ומשמע הא במוסף יש בו מעמד וקורין מתני' דר"מ דאמר מתפללין וקורין כלומר בכל תפלת מוסף קורין בו כדלעיל:

אית תניי תני ומחלף. דר"מ לדרבנן ודרבנן לדר"מ:

ר' אחא בשם ר' יסא. קתני במתני' דידן בשחרית ובמוסף וביום קרבן מוסף אין בנעילה הא מוסף יש בו:

אמר ר' סימון סובראה דקיסא טרד. אהא דקתני קרבן עצים אין בנעילה קאי ומתמה ר' סימון עלה וכי בשביל משא של קיסום ועצים טרודין הן ודחי למעמד היום:

אמר ר' מנא מפני סעודת ר"ח. כלומר דר' מנא רצה לפרש הא דקתני קרבן עצים דוחה מעמד של באחד בניסן קאי שהוא אחד מזמני קרבן עצים כדתנן במתני' דלקמן ואותו יום הוא דוחה המעמד מפני שהיו נוהגין לעשות סעודות ראש חודש ביום שקדשו בו החודש כדאמרינן בסנהדרין פ"ק והיו טרודין בעסק הסעודה:

אמר ר' אלעזר. היינו טעמא על שם כל התדיר וכו' וקרבן עצים נקרא תדיר באותו יום הקבוע לכך א"נ דבא לסייע להא דקאמר ר' מנא מפני סעודת ראש חודש על שם כל התדיר וכו' וראש חדש תדיר הוא נגד קריאה של המעמד:

קריא מסייעא לר' יוחנן. בהא דלקמן דהיה נוהג לעשות הסעודה ביום ראש חדש הא' ומתחיל בסוף היום וממשיך עד הלילה שהוא ליל יום ב' דראש חדש כדי לצאת בהסעודה בשביל שני הימים דראש חדש כדלקמן:

ויהי ממחרת החודש השני. דכתיב גבי שאול והאי החודש השני ביום ב' של ראש חודש היה דאין תימר תרין ירחין הוון כלומר החודש השני הוא בחודש של אחריו הא לא מצית אמרת דהא כתיב מדוע לא בא בן ישי גם תמול וגו' אלמא דהשני של אתמול קאמר שאע"פ שהיו מקדשין עפ"י ראייה מ"מ היו נוהגין לפעמים לעשות שני ימים ר"ח:

ר' יוחנן מפקד לכנישתא דכופרא. לחזני הכנסת של מקום כופרא ואמר להן סבין מיעל עד דו איממא ואתין אמרין זמנו לעיבורו כלומר תטלו לכם צרכי סעודה של ראש חודש ותעלו לבית הכנסת ששם היו נוהגין לאכול סעודה זו ותכנסו בעוד יום ותתחילו לסעוד להמשיך עד הלילה ואתון אמרין זמנו ועיבורו והיינו כשתברכו ברכת המזון ותזכירו בו של ר"ח אתם יוצאים בזה ממה נפשך אם היום זמנו הוא כבר התחלתם בסעודה בעוד יום ואם למחר בעיבורו הוא ר"ח א"כ אמרתם של ר"ח בעיבורו שהוא ר"ח והיינו דקאמר קרייא מסייע לר' יוחנן שמצינו במקרא שהיו נוהגין לעשות שני ימים ר"ח ועושין סעודה בשני הימים:

הלכה ד

מתני' זמן עצי כהני' והעם בתשעה זמנים הן שכשעלו ישראל מן הגולה ולא מצחו עצים בלשכה וכו' כדקאמר בגמרא:

בני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות. היו עמהם וכדקאמר בגמרא מהו בני גונבי עלי וכו' ועל שם שע"י העלי והוא עץ גדול עשוי כעין בוכנא ורגילין לכתוש בו הקציעות התגנבו עצמן להביא בכוריהם היו קוראין אותם כך:

גמ' **מה ראה זמן עצי כהנים והעם להימנות וכו'**. תוספתא היא בפ"ג והובאה לעיל ריש פרק ד' דשקלי' עד והיו מתענין ולא משלימין ושם מפורש וע"ש וכן הובא לקמן בפ"ק דמגילה:

מהו בני גונבי עלי וכו' מהו אומר בני סלמיי וכו' משום דקתני בברייתא הן הן בני סלמיי וכו' מפרש מפני מה היו נקראים ג"כ כך:

הלכה ה

מתני' **חמשה דברים וכו' בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות**. כדקאמר בגמרא שבשביעי בסיון עלה משה והוא תחלה לארבעים יום וכו' ונמצאו כלים בי"ז בתמוז וירד ושבר את הלוחות:

ובטל התמיד. שלא היה שם כבשים להקריב שהעיר באה במצור:

והובקעה העיר. בגמרא קאמר בשנייה דאלו בראשונה כתיב. בתשעה לחודש וגו' ותבקע העיר והכא בגמרא אמרו קילקול חשבונות יש כאן בהכתוב בראשונה:

ושרף אפוסטמוס את התורה. כך קבלו מאבותם:

והעמיד צלם בהיכל. פליגי הכא בגמרא אם בבית ראשון מיירי והוא צלם מנשה או בבית שני וצלם של אפוסטמוס שהיה אחד משרי היונים:

בט' באב נגזר וכו'. דבכ"ט בסיוון שילחו המרגלים ומקץ ארבעים יום שבו והן ב' דסיון ותמוז דהאי שתא מלויי מליוהו הרי ל"ב וח' דאב וכתיב ויבכו העם בלילה ההיא והיינו ט' באב:

וחרב הבית בראשונה ובשניה. כדתני' מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב:

ונלכדה ביתר. עיר גדולה היתה ובה כמה אלפים ורבבות מישראל והיה להם מלך גדול ודימו כל ישראל וכן גדולי החכמים שהוא מלך המשיח ואחר כך נפל ביד השונאים ונהרגו כולם והיתה צרה גדולה כמו חרבן המקדש:

ונחרשה העיר. כדכתיב ציון שדה תחרש שנחרשה כלה ונעשה כשדה חרושה:

משנכנס אב ממעטין בשמחה. כהאי דתנינן בסוף פ"ק ממעטין במו"מ ובבנין של שמחה:

גמ' **כתיב**. וישכון כבוד ה' על הר סיני וכו'. מפרש האיך כלו מ' יום בשבעה עשר בתמוז ובו נשתברו הלוחות:

אונקי אחת של פורענות. מחמת חטאו של עגל:

שלא יהא אדם דן אומדות. מאומדן דעתו עד שיראה או יהא ברור בעיניו הדבר:

בימי מלכות יון וכו'. גרסינן להא לעיל בפ"ד דברכות:

כתיב. בתשעה לחודש וגו' בירמי' ל"ט כתיב בעשתי עשרה שנה וצדקיהו בחדש הרביעי בתשעה לחדש הבקעה העיר וכ"כ במלכים ב' כ"ה ואת אמר הכין בי"ז בו:

קלקול חשבונות יש כאן. בהכתוב וטעו בח' ימים מוקדם ומביא ראיה כהדא הוא דכתיב ביחזקאל כ"ו ויהי בעשתי עשרה שנה באחד לחדש וגו' ואותה שנה נחרב הבית כדכתיב להלן שם ל"ג ויהי בשתי עשרה שנה בעשירי בחמישי לחודש לגלותינו בא אלי הפליט מירושלים לאמר הוכתה העיר וזה היה בטבת שלאחר שנת החורבן וכתיב בקרא דלעיל

בא' לחודש וגו' בן אדם יען אשר אמרה צור על ירושלים האח מהו האח מה שמחה היה להם בא' לחודש ואיזה אחד לקודש הוא אין תימר אחד באב עדיין לא נשרף הבית ואין תימר באחד באלול שלאחר אב באותה שנה וכי אפשר ביום ובלילה נפק בלדרה הוא המביא הכתבים והשליחות ואתי לצור בימים מועטים הללו והיא רחוקה הרבה מירושלים אלא קלקול חשבונות יש כאן וטעו בחשבון מחמת רוב הצרות שעברו עליהן ולא רצה הכתוב לשנות מכמו שהיו סבורים וכן נמי איכא קלקול חשבון בהכתוב בט' לחודש הובקעה העיר שלא היה זה אלא בי"ז בתמוז:

יעשה זה. היום שאתם סבורים ראש לחשבונות:

נשבה בנך ונתקדש. כמו ונתגדש כלומר שנעשה כמין גדיש וחרבה אמר וכו':

ניחא נתקלקלו לשעבר. מזמן שהובקעה העיר שהיו טרודים בצרות ובמלחמות עד יום היכבשה ונשרפה בעשתי עשרה שנה אלא דלמא להבא בתמיה שלאחר החורבן שכבר עברו מעליהן מפני מה נתקלקלו החשבונות שאתה אומר שזה הפסוק באחד לחודש בעשתי עשרה שנה יען אשר אמרה צור וגו' ג"כ על ידי קלקול החשבון נכתב הלא זה היה אחר כך:

בין כמ"ד וכו' מה ביניהן וכו'. כלו' הרי לד"ה כ"א יום מיום שהובקעה עד יום שחרב היה כדדריש ר' אבינא סימנא מקל שקד וכו' א"כ למ"ד בט' לחודש הובקעה היאך אתה מוצא כ"א יום הללו ואם נאמר דלהאי מאן דאמר לית ליה האי סימנא דמקל שקד ומהדר דכ"ע אית להו האי סימנא ולמ"ד בט' לחודש הובקעה צ"ל דבא' באב חרב הבית ומ"ד וכו' והא הוא דאית ביניהון:

ר"ע דורש ראשון יום שסמך מלך בבל שהוא ראשון לפורענות דורש הוא אחרון ואחרון שבמקרא דורש ראשון לפורענות ואני וכו' הכל כסדר פירעניו':

מ"ד הועמד צלמו של מנשה. שהועמד בעל כרחם של דורו ולא היו מסכימים עמו ומ"ד העמיד זהו צלמו של אפוסטמו' שהיה לאחר שמטה ידם והעמיד באין מוחה ומעכב על ידו:

מפני מה לא קבעו אינהו תענית. אותו הדור שאתה אומר שהועמד בעל כרחם:

שלא קבלו רוב הצבור עליהם. באותו זמן:

כל מה שנעשה בזה בבית ראשון חזר בשני ומה שנעשא בשני לא חזר עדיין א"נ על י"ז בתמוז וט"ב קאמר דכל מה שנעשה בי"ז תמוז שבירת הלוחות וכן כולם חזר לישראל וכל מה שנעשה בט' באב לא חזר וכקובל על הדבר אמר כן:

כתיב אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ואין מאור עיניו של אדם חוזר וכו' אדברי תורה קאי והביא הכתוב אשר יעשה אותם האדם וחי בהם לומר שהעסק של התורה והמצות חייו של אדם הוא ואם פורש מד"ת אין מאור עיניו של אדם מאירין בה להיות חוזר כמקדם אלא לאחר ארבעי' יום כדדריש ואזיל הדא הוא דכתיב ויהי בשנה השנית וגו' וכתיב ויסעו מהר ה' וכו' אותו היום סרו מאחרי ה' כאילו טלייא וכו' כאותן התינוקות הפונים מבית הספר ויוצאין לכפרים לטיול ולשחוק כך היו פונים מן התורה ובו ביום נתאוו תאוה וכו' הרי ל"ג יום ובשבעת ימי מרים וכו' הרי ארבעי' יום שלא חזרו לדברי תורה:

ובארבעים יום של מרגלים דכתיב וישובו וגו'. וכלומר ובאותן ארבעים יום הוא שחזר מאור עיניהם לעסוק בתורה וכדדורש והולך אתון אשכחן עסיקין בהל' חלה וערלה ואמרו להן לארץ אין אתם יכולין להיות נכנסין והרי אלו אינם נוהגין מן התורה אלא בארץ:

בכה תבכה בלילה. וכנגדם שתי בכיות של תפלות כדתני רשב"י וכו' אחת שבכו על שש עריות שאשר להם משה יותר ממה שהיה אסור לבני נח ואחת של מרגלים:

אמר לון. משה אפי' כן מה חמיתון שאתם אומרי' כך:

הוה טב קרתא מיית. החשוב שבעיר מת ובתוך שהיו מטפלין בו היו מרגלים העיר ואין אדם משגיח עליהם:

ידעין הויתון. וכי יודעים אתם מה שהייתי עושה דמות שלכם בפניהם שאמרתם וכן היינו בעיניהם:

תני. בתוספתא פ"ג ר' יוסי אומר מגלגלין זכות ליום זכאי וכו':

נישמעינה מן הדא וכו'. והרי כבר בטל התמיד ולא היה נסכים וקתני והיו הלוים עומדים על הדוכן וכו':

מה את ש"מ. מכאן שיש שיר בלא נסכים וכדמסיים ואזיל אמר שא"ל רשב"ל לא שאמרו שיר אלא מאחר שאלו נסכים היו זמנו של שיר היה ועל זמן השיר קאמר וכדפליגי גם בזה דלר' יוחנן אמרו שירו של יום ולר"ל לא אמרו שיר אלא על זמן שירו של אתמול קאמר וכלומר מקודם ושהיו להם נסכים והגיע זמן של השיר:

יהוריב. דרש שם המשמרות על הפרעניות שבאה על חטאתם. גברא מידון קרתה שגבר הריב והדין לידון העיר וכן מסרביי וכו':

אשיתין. ששים אופנים בדרשת הפסוק והענין ומתמה וכו' ר' יוחנן היה דורש יותר מרבי אלא ע"י וכו' והיו שם זקנים שהיו זכורין החורבן לכשהיה דורש בענין בכו הרבה הפסיק בדרוש להיות שותקין וקמו מלבכות:

מטיפי אצבע. קצוצי אצבע בשינים שלהם ובודקן אם המה בעלי כח וגבורה ואבירי לב:

באיסרטא. בכתב סדר החיילות:

לא תסעוד. אותנו ולא תכסוף מלשון נכספה נפשי שלא תחשוק לעזרתינו כי הלא וגו':

מן ביבא דמדינתא. דרך הביב היוצא מן העיר במים הנשפכין ונדחק ונכנס להעיר:

לחביבך. רבי אליעזר ב"ע שהיה דודו של בן כוזבא:

חמי לי פטומיה. הראני גופי ומצא נחש כרוך עליו מלא קומה ופישוט ידים זה אצל זה צא וחשוב כמה היו:

בוליוטי'. חשיבי ירושלים:

ארכונטיס. פקיד וממונה ולהיות חשיב וזה השיב להם לא עלתה על דעתי בזה וחזרו וא"ל בדיל וכו' שאתה רוצה למכור נחלת שדה שלך וכו' והיה חבירו אומר לו מה אתה רוצה להתעסק עמו כתוב שטר המכירה ואלי חותם לעד:

אוניתה. השטר מכירה לבן הבית של זה:

אוף אינון. בני ביתר לא נפקין טאבות. לא יצאו בטוב ולא נמלטו כדלעיל ונתקיים עליהם שמח לאד חבירו לא ינקה רע:

דגרבין דלמרקיע לקייטא. של חביות ממיני מרקחת בהקיץ בכל ע"ש שקנו לכבוד שבת:

שהיו משחקין בכדור. בשבת:

קטמוס. הקטן שבהן היה עולה לירושלים בעגלות צב:

לעבורא. לאורח העובר עליהן לא היו מקבלין אותו:

תחלוסיא. כרישין:

גופנא. שם מקום:

אורגי פלגס. פליוס הנזכר בפ' כט דכלים ובשאר מקומות ושם סודר הוא:

שידות. עגלות כמו תיבות:

לא היתה בימינו. לא נראית בימינו שידה של מתכות כזו שהיתה בימיהם:

תליין בגרדון. תלה אותן במסרקות של ברזל לגררן:

קלתיתים. מחילות וחדרים טמונים:

מטול רב. משא גדול של פורעניות על אלו ערביא:

מגבת וכו'. גריס להא לקמן בפ"ק דמגילה ואלו מרוח אחת היו. של המקו' מגבת ועד אנטיפרס ועכשיו אם את מבצע לה לנטוע בה קנים כל כך לא יספיק לחזוק אותן מפני שקפצה ונתקמצה לה א"י:

מפני שמזבלין אותה. הרבה יותר מדאי וגבה הקרקע ואותה אינה בקללה:

מפני שהופכין את עפרה. מה שלמטה למעלה ואין שלמטה בכלל גפרית ואש וגו' וכהאי עובדא וכו' שרצה לזרוע מבלתי הפוכה ונפק עפרא יקודא ואוקיד זרעא:

בהמה. בגימטרי' נ"ב:

אחר מתיקה. לפי שמין מתיקה מרגלת את הלשון לתורה וכשיגלו לשם יהו עוסקין בתורה:

שיבוטא. הוא קולייס האספנין הנזכר בשבת ולא חזר מפני שאין לו שדרה קשה:

קשטים. כמו קשתים המורים בקשת:

הלכה ו

מתני' **משנכנס אב ממעטין בשמחה**. כדמפרש בגמרא בבנין של שמחה וכו':

שבת. שבוע שחל ט' באב להיות בתוכה אסורין מלספר ולכבס כל אותו שבוע עד שיעבור התענית:

ובחמישי. כשהיו מקדשין על פי הראייה וחל ט"ב להיות בערב שבת מותרין לספר ולכבס בחמישי שלפני התענית מפני כבוד השבת:

מתני' **ערב תשעה באב לת יאכל אדם שני תבשילין**. המתבשלין בשתי קדירות כגון בשר ודגים וכיוצא בהן. לא יאכל בשר ולא ישתה יין וכל זה דווקא משש שעות ולמעלה ובסעודה המפסקת שאין דעתו לאכול אחריה סעודת קבע אבל קודם לכן אפילו הוא מפסיק בה או בסעודה שאינה מפסקת אפי' לאחר חצי היום שרי:

ישנה. אם היה רגיל בשני תבשילין יאכל תבשיל אחד היה רגיל בשתי כוסות של יין ישתה כוס אחד וכיוצא בזה ואין הלכה כרשב"ג:

בכפיית המטה. שכופה המטה על פניה ולא ישכב אלא ע"ג הקרקע ואין הלכה כר"י שלא הודו לו חכמים:

גמ' **אמר ר' יהושע בן לוי וכו'**. גריס להא לעיל סוף פ"ק עד ואפילו כן לא קיימה וע"ש: הדא דאת אמר שאסור לכבס מרווח ומלבוש כמו מחוור ומלבוש כלומר לכבס כדי ללבוש אבל מחוור ומתקנה לתקן ולהכין ללבוש אחר התענית מותר דכן אנון אמרין בתמיה דהדין קצרא שהכובס הזה אסור ליה מיעבד עיבידתא בשבוע זה והלא משום כדי חייו הוא עושה. מתניתא פליגי על רבי יונה. דקתני שבת וכו' ובחמישי מותרין

מפני כבוד השבת והרי זה הוא להכין ללבוש אחר התענית ואפילו הכי דוקא בחמישי מותר מפני כבוד השבת אבל לא בשאר ימי השבוע וקשיא לר' יונה:

לתספורת הושבה. זה הא דקתני בחמישי הוא דמותרין לספר הוא דקתני אבל לכבס כדי ללבוש אחר התענית אף בשאר ימי שבוע מותר:

תשעה באב שחל להיות בשבת שתי שבתות מותרות. שבוע שלפניו ושלאחריו שאין כאן שבוע שחל תשעה באב להיות בתוכו:

לאחריו מהו. אסתם שבוע שחל להיות ט"ב בתוכו קאי ולאחר התענית מהו:

לאחריו אסור. ג"כ מלספר ומלכבס דכל השבוע שט"ב חל בתוכו אסור:

דרשה ר' חייא בר בא לציפוראי. להתיר לאחריו ולא קבלון עליהן:

אמר ר' אימי לר' יוסי. וכי אין בן אחוי של ר' חייה הגדול והוא רב חלוק עליו על ר' חייה בר בא שמתיר א"ל בפירוש פליגי בהא ר' יוחנן ור"ל ודרש להו כהאי דר"ל:

מה עבד לה. ר"ש בן לקיש להא דרב:

פתר לה. להא דרב שאוסר לאחריו בתשעה באב שחל להיות בשבת דלא סבירא ליה להא דר' אחא בשם ר' אבהו דלעיל וטעמא שאם אין אתה אוסר מיהת לאחריו א"כ לא נהגו תקנת איסור בשנה זאת:

ולית ש"מ כלום. לתשעה באב שחל באמצע השבוע לאסור לאחריו:

הוה מכריז יפתחון ספריא. כליהם לספר ומאן דבעי מספרא יספר דכיון שיצא ט' באב הכל מותר:

דרומאי. אנשי דרום:

נוהגין חגה. מר"ח אב נוהגין איסור:

ציפוראי נהגין חדשה. כל חודש אב נוהגין באיסור:

טיבראי. אנשי טברייא נוהגין שבתה כדתנן במתני' וחזרו רבנן דטבריא להחמיר לנהוג כרבנן דציפורין:

שבו התחילה הפורענות. שלעתותי ערב של תשיעי הציתו בו את האור ותני בתוספתא שלהי פ"ג כן:

ביקש רבי לעקור ט' באב וכו'. גרסינן להא לקמן ביבמות סוף פ"ו על האי דמייתי לקמן:

עמך הייתי. כשאמר ר' חנינא:

וגזי לי. זוג ליה. צ"ל כלומר ודומה לזה כההיא דתנינן תמן ר' יוחנן בן ברוקה אומר על שניהן וכו' ואף האשה מצווה על פ"ו:

ולא איתאמרת. הכי אלא אם היתה תובעת להינשא ובאה בטענה בעינא חוטרא לידא ומרה לקבורה דאז הדין עמה:

טובים השנים. שהייתי טועה בדבר עכשיו טוב לי שהעמדתני על האמת:
גמ' **מהו ישנה יחלף**. ממה שהוא רגיל אם היה רגיל לאכול ליטרא בשר יאכל פלגא:
קסט דחמר. מדה יין ישתה פלגא. ובלבד עיקר סעודת תשעה באב. שהיא סעודה המפסקת:
תרתיהון לקולא. כדפרישית במתני' וכדמפרש ואזיל אבל וכו' ולמטן כלומר מקודם:
הוה צבע. טבל חתיכתו באפר:
יאות אמר רבי יהודה. מחמת אבילות ומאי טעמא דרבנן עשו אותו כמי שמתו מוטל לפניו ואונן אינו חייב בכפיית המטה עד שיחול עליו אבילות:

הלכה ז

מתני' **אמר רשב"ג לא היו ימים טובים לישראל**. בשמחה ומחולות כט"ו באב כדמפרש בגמרא שבו כלו מתי מדבר ובטלו השומרים שהושיב ירבעם בן נבט למנוע ישראל לעלות לרגל לירושלים ובו ניתנו הרוגי ביתר לקבורה ובו היו פוסקים מלכרות עצים למערכה לפי שמאז תש כחה של אמה מלייבש העצים ושמא יהיה בהן תולעת מחמת לחותן ופסולין למערכה והוא ג"כ יום שהותר שבט בנימין לבא בקהל וכן הותרו שבטים לבא זה בזה. וביום הכפורים שבו ניתנו לוחות אחרונות ויום מחילה וסליחה:
בכלי לבן שאולין. אפי' עשירות היו שואלין זה מזו שלא לבייש את מי שאין לה:
כל הכלים טעונין טבילה. קודם שילבשו לפי שאין כל אחת בקיאה בחברתה ושמא נדה היתה:
יוצאת וחולות בכרמים. על דרך אז תשמח בתולה במחול:
למלך שלמה. הקב"ה שהשלום שלו:
ביום חתונתו זו מתן תורה. ביוה"כ שניתנו לוחות אחרונות:
זה בנין בית המקדש. שנתחנך בית המקדש והיה יום הכיפורים מימי החינוך:
גמ' **ניחא ביום הכפורים**. שמחת יו"ט שהוא יום כפרה על ישראל אלא בט"ו באב למה:
שבו זמן קיצה וכו'. זהו יום האחרון שיפה לקציצת עצים למערכה כהדא דתנינן תמן בפ"ב דמדות:
פרוסדיות. שומרים:
כל הדא טיבותא רבתא עביד הושע בן אלה וכתיב ביה עליו עלה:
מאן דבעי מיסוק יסוק. ולא גזר ואמר כל עמא יסקון לירושלים:
מקרא קראו וכו'. טעות דמוכח בהעתקה יש כאן וכצ"ל מקרא קראו ורחקהו אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי ומקרא קראו וקרבוהו גוי וקהל גוים יהיה ממך וגו' ועדיין לא נולד בנימין יכן הוא בב"ר פ' פ"ב כלומר שבתחלה דרשו כל המקרא גוי וקהל גוים

על אפרים ומנשה לפי שאמר יעקב ליוסף אל שדי וגו' ועתה שני בניך וגו' אפרים ומנשה כראובן ושמעון וגו' והיו סבורין שכך אמר לו מה שאמר לי אל שדי גוי וקהל גוים ולומר שגוי אחד ממך עתיד להחלק לקהל גוים זה יהיה לך ועתה שני בניך וגו' אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי והם יחשבו לשני שבטים בין לנחלה ובין לשהן יקראו קהל כל אחד ואחד לשבט בפ"ע ולכל דבר והשתא י"ב שבטים איכא מלבד בנימין ורחקוהו ולבסוף קראו המקרא ודקדקו בו והבינו דהא דכתיב גוי וקהל גוים לא קאי הכל על אפרים ומנשה בלבד אלא דגוי קאי על בנימין וקהל גוים על אפרים ומנשה שהרי עדיין לא נולד בנימין כשאמר לו הקב"ה זה ואם כן ע"כ בנימין הוא ממנין השבטים וקרבוהו ומה שנאמר אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי היינו לענין נחלה בלבד אבל לא לענין שכל אחד ואחד יקראו קהל בפ"ע לכל דבר:

שבו בטל האפר. לדור המדבר וכדמסיק ואזיל שבכל ערב ט"ב היה משה מצוה להוציא כרוז במחנה צאו לחפור קבר לפי שבכל ט' באב מתו אלו שנגזר עליהם וכל אחד ואחד לא מת עד שהוא בן ס' שנה:

חמשה עשר אלף ופרוטרט. יותר כפי החשבון של ל"ח שנה שנגזר עליהם לפי שבשנה השנית נגזרה הגזירה ובין הכל נשתהו במדבר מ' שנה:

ובשנה האחרונה עשו כן וכו'. שיצאו לחפור אע"פ שלא שמעו הכרוז יוצא לפי שכך היו מורגלים ועמדו כולם ומצאו עצמן שלמים ואמרו דילמא דטעינן בחושבנא של החודש ועשו כן בעשרה וכו' כיון שראו שנשלם אור הירח והוא ט"ו בחודש הבינו שבטלה הגזירה ועמדו ועשו אותו י"ט:

כל הכלים וכו'. ואפי' נתונים בתיבה ולא נשתמשו בהן מהרבה זמן טעונין טבילה ומתמה ש"ס נתונים בתיבה הן ואת אמר הכין שטעונין טבילה והלא לא נשתמשו בהן מזמן הרבה:

מתוך שאתה עושה כן. להצריכם טבילה היא משאילן ומפני שלפעמים מתעצלת היא להטביל אותן ומניחן כך בהתיבה שחושבת כשאני ארצה ללובשן אני מטבילן ועכשיו שיודעת שחבירתה תטביל אותן מפני הספק שמא היתה חברתי נדה כשלבשה אותן היא משאלת אותה ברצון טוב:

היתה בתו של מלך וכו'. לפי שכל אחת ואחת היתה מחזרת להשאיל מן החשובה ממנה כשאפשר לה וכדי להתנאות במלבושים ואלו שאי אפשר להן להדר אחר החשובות ביותר היו מחליפות זו עם זו ושלא לבייש האחרות עשו דרך השאלה:

והנאות היו אומרות תן עיניך במשפחה. לפי שלא רצו להתפאר ביופין והיה ג"כ הרבה יפפיות לפיכך אומרות תן עיניך במשפחה החשובה:

וכן הוא אומר צאינה משמע שיוצאו' במחול ובשמחה לזכרון מה שנעשה בו ביום מתן תורה ובנין בית המקדש בחינוכו שיבנה במהרה בימינו אמן:

הדרן עלך בשלשה פרקים וכולא מסכתא דתענית ברחמי שמיא